

Vatandaşlık Eğitiminde Değerler Karşılaştırması: Türkiye ve Fransa*

Comparison of Values in Citizenship Education: Turkey and France*

Özlem BEKTAŞ, Sorumlu Yazar. Doç. Dr.

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve
Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü.

E-mail: obektas@erzincan.edu.tr

ORCID:0000-0001-9869-0115

Engin ZABUN, Dr. Öğr. Üyesi.

Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü.

E-mail: ezabun@gmail.com

ORCID:0000-0001-8132-8953

ISSN: 1303-880X
e-ISSN: 2667-7504
<http://ded.dem.org.tr>

Geliş/Received: 12.01.2019

Kabul/Accepted: 15.05.2019

Makale türü/Article type:

Araştırma/Research

Atf/Citation: Bektaş, Ö. & Zabun, E. (2019). Vatandaşlık eğitiminde değerler karşılaştırması: Türkiye ve Fransa. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 17 (37), 247-289.

DOI: 10.34234/ded.512221

* Bu makale 17-20 Ekim 2018, 2. Uluslararası Eğitim ve Değerler Sempozyumu'nda sunulan sözlü olarak sunulan bildirinin içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek hazırlanmıştır.

* This article is prepared through the paper presented on 17-20 October 2018, at the 2nd International Symposium of Education and Values.

Öz: Bu araştırmada Türkiye İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programı ile Fransa Vatandaşlık ve Ahlak Eğitimi Programı'nda kazanımlarda yer alan değer türleri ve ilişkili olduğu içerik bağlamında karşılaştırılması amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizinden yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda her iki ülke vatandaşlık eğitimi programında en fazla demokratik değerlere yer verildiği, bunu Türkiye programında sosyal değerlerin, Fransa programında vatandaşlık değerlerinin izlediği, Fransa programında arkadaşlık, dostluk, sevgi, aile birliğine önem verme ve sabır değerlerine ilişkin kazanımların ise yer almadığı tespit edilmiştir. Ayrıca Fransa programında “duyarlılık” değerinin kapsamlı bir şekilde ele alındığı, Türkiye programında “sorumluluk” ve “bireysel haklara” ilişkin kazanımların daha fazla olduğu, Fransa programında en fazla “adalet”, Türkiye programında en fazla “özgürlük” değerine yer verildiği görülmüştür. En alt sırada olan değerler ise, Türkiye programında “laiklik”, Fransa programında ise “kardeşlik”tir. Türkiye ve Fransa vatandaşlık eğitimi programlarında değer türleri ile ilişkili kazanımların içeriklerinde ise benzer ve farklı konular tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vatandaşlık, Değer, Öğretim programı, Türkiye, Fransa

&

Abstract: It is aimed to compare the value types and the related content between Turkey's Citizenship and Democracy Course and France's Moral and Civic Education course. Document review method, which is one of the qualitative research methods, is used. Content analysis method is used in analysis of the data obtained. It is what is found at the end of the research is that democratic value are the most common value in both countries' citizenship education programme, social values in Turkey programme and citizenship values in France follow this and no results found related to the acquisition related to values as friendship, fellowship, giving importance to the unity of family and patience in France's programme. Moreover it is seen that “sensitivity” value is approached inclusively in France's programme, in Turkey's course the values related to a “responsibility” acquisition and “individual rights” are much more common, moreover, the value of “justice” in France's programme and “freedom” in Turkey's programme are the most widely taken into consideration. The the understated values are ;“secularism” in Turkey's programme and “brotherhood” in France's programme. Some similarities and differences in terms of the

acquisition of the value type and their related contents in Turkey and France's citizenship education programmes are determined.

Keywords: Citizenship, Value, Education programme, Turkey, France

Giriş

Vatandaşlık eğitimi sosyal, ekonomik, politik ve pedagojik pek çok özel anlama sahiptir. Devletler özgün vatandaşlık eğitimi politikaları ile kendi vatandaşlarını üretir. Çocukların ve gençlerin siyasal sosyalleşmesinde gerekli olan kavramlar “iyi vatandaş” niteliklerini etkiler. Vatandaşlık eğitimi programları “iyi vatandaş” ve vatandaşın “ideal” davranışını dengelemeyi merkeze alan bir yaklaşım izler (Toots, 2003).

İnsan Hakları Eğitimi (İHE) günümüzde medeni toplumlar yaratmanın ve uyum sağlamanın bir yolu olarak görülmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği, kültürel çeşitlilik, dinler arası diyalog, şiddetin önlenmesi, kalıp yargıların ortadan kaldırılması (ırksal, etnik, dini veya cinsiyete ve/veya cinsel eğilime dayanan) gibi insani konuların tanıtılması ve benimsetilmesi; toplumsal bağlamda birlikte yaşama kültürünü genişleten anlayışı, hoşgörü ve saygı ilkelerine dayanan insan hakları perspektifini oluşturmak gayreti anlamı taşımaktadır (UNESCO, 2011).

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi eğitimin iki temel fonksiyonunun altını çizer; birincisi eğitim insan kişiliğinin tam olarak gelişmesine yönelik olmalı, ikincisi bütün uluslar, etnik ve dini gruplar arasında hoşgörü ve anlayışı desteklemeli ve sürdürülebilir bir barış için Birleşmiş Milletler aktiviteleri geliştirilmelidir (UNESCO, 2011). Eğitim sistemlerinin her aşamasında insan hakları ve demokrasi eğitimine dair sürekli, bütüncü ve geniş tabanlı bir müfredat oluşturulması, bu müfredatta haklar, sorumluluklar ve demokratik süreçlerin teması, eğitim hayatının bütününe yayılması, okul yaşamında ve sosyalleşme sürecinde yer alan değerlere dâhil edilmesi gerekmektedir (UN, 1993). İnsan Hakları perspektifinde hak temelli bir yaklaşımın bireysel ve toplumsal katkıları şu şekilde özetlenmiştir (UNESCO, 2007: 12);

- Hak temelli yaklaşım; sosyal bütünlüğü, bütünleşmeyi ve istikrarı, insan haklarını, demokrasiyi ve sosyal ilerlemeyi teşvik eder ve eğitimde kurumsal ve bireysel gelişimlere olanak tanır. Toplumun ve insan olmanın niteliklerine, toplumun değerlerine odaklanmayı içerir. Ayrıca kültürlerarası diyaloga, kültürel ve dilsel çeşitliliğin zenginliğine ve kültürel yaşama katılma hakkına katkıda bulunarak diğer kültür ve halkların anlaşılmasını sağlar. Bu

şekilde sosyal uyumu güçlendirmeye hizmet edebilir. Doğrudan ya da bu fonksiyonların işe koşulması ile şiddet içermeyen çatışma çözme ve barışa saygının inşa edilmesini mümkün kılar.

- Hak temelli bir yaklaşım; barış ve şiddet içermeyen uyuşmazlık çözüm ilkeleri üzerine; anlaşmazlık çözümü kültürünü teşvik etmek ve geliştirmek üzerine kurulmuştur.
- Hak temelli bir yaklaşım; olumlu sosyal dönüşüme katkıda bulunur, çocukları ve diğer paydaşları güçlendirir ve haklara saygılı toplumlara ve sosyal adalete yönelik sosyal dönüşümü sağlama çabalarında büyük bir yapı taşı temsil eder.

Vatandaşlık kavramı, kendi içinde popüler olarak kabul edilen “siyasi olarak tanınmış bir kişi” olarak açıklanmasına karşın, kendi toplumuna anlamlı katkılarda bulunan bir kişiyi ifade etmek için de yorumlanmıştır. Vatandaşlık aynı zamanda, “iyi bir vatandaş” olmakla ilişkilendirilen toplumsal erdemlerin kazanılmasını ifade eder. Vatandaşlığın kapsamı toplumun sosyal normlarına göre önemli ölçüde değişir (Carr, Plui ve Howard, 2014). Bu süreçte vatandaşlık eğitiminin amacı, katılımcı demokrasinin doğası ve uygulamaları ile ilgili bilgi, beceri ve değerleri güvenceye almak ve arttırmaktır; ayrıca hakların ve görevlerin farkındalığını ve öğrencilerin aktif yurttaşlar olabilmesi için gerekli olan sorumluluk duygusunu geliştirmektir (Qualifications and Curriculum Authority, 1998) Herhangi bir vatandaşlık eğitimi programı, tüm vatandaşların vatandaşlık haklarını ve sorumluluklarını eşitlik temelinde talep edebileceği bir toplumun gelişmesi için gayret eder. Toplumsal tabanlı, bireyi ve toplumu ilgilendiren pek çok hassas konu, sürekli ve belirli aralıklarla aşılacak üzere tekrarlanır. Bu kapsamda vatandaşlık eğitimi projeleri nitelikli yurttaşın yetiştirilmesine engel teşkil eden faktörleri incelemeye ve bireylerin vatandaş olarak bir dizi güvenli ve tarafsız kimlik geliştirmesini sağlamaya çalışmaktadır (Osler, 2000). Bu yapıya ulaşma sürecinde değerler; hem bireysel hem de toplumsal düzeylerde öngörücü ve açıklayıcı bir potansiyele sahiptir. Dahası değerler toplumlarda büyük sosyal değişime fırsatlar yaratmaktadır (Davidov, Schmidt ve Schwartz, 2008).

Türkiye İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programında Değerler Eğitimi

Bireyin bilişsel ve duyuşsal gelişimini bir araya getiren; bilişsel alanın üzerine inşa edilen ve duyuşsal alanın temel yapı taşı niteliği taşıyan değerler, öğrenci kadar toplumun da sağlıklı ve dengeli gelişimine katkı sağlamaktadır. İnsan Hak-

ları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programında ele alınan değerler bu ilişkileri güçlendiren, düzenleyen yapılar olarak kabul edilmiştir (MEB, 2018).

Türkiye’de vatandaşlık ve insan hakları eğitimine yönelik farklı zamanlarda farklı uygulamalar devreye sokulmuştur. Vatandaşlık ve insan hakları eğitiminde bazen bağımsız bir ders niteliğinde bazen de derslerin bir parçası olarak müfredatlar arası bir yaklaşım benimsemiştir (Akdağ ve Taşkaya, 2011). Türkiye’de vatandaşlık eğitimine ilişkin yürütülen dersin tarihçesine bakıldığında 1913 tarihli ilkokulların ders müfredatına Musahabat-ı Ahlakiyye (Tarihyye, Sıhhiyye ve Medeniyye), 1922’de Malumat-ı Medeniye, 1924’te ise Musahabat-ı Ahlakiyye ve Malumat-ı Vataniyye, 1926, 1936 programlarında Yurt Bilgisi, 1948 programında Yurttaşlık Bilgisi, 1985’te Vatandaşlık Bilgileri, 1995-1996 programlarında Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi adı altında yer almıştır. 1997-1998 eğitim öğretim yılından itibaren 7. ve 8. sınıflarda haftada bir saat olacak şekilde düzenlenmiş; 2005 yılında yapılan eğitim reformuyla birlikte hayat bilgisi, sosyal bilgiler, Türkçe, matematik, fen ve teknoloji dersleri içinde insan hakları ve vatandaşlık ara disiplini olarak programlarda yer almıştır (Elkatmış, 2013; Tezgel, 2008; Gömleksiz ve Kılınç, 2013; Üstel, 2008). 2010-2011 eğitim öğretim yılında 8. sınıflarda haftada bir ders saati olacak şekilde “vatandaşlık ve demokrasi eğitimi” adı ile düzenlenmiş, 2011-2012 öğretim yılında zorunlu ders haline getirilmiş ve devamında kaldırılmıştır. 2012’de “insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi” adıyla yer verilmiş, 8. sınıflarda öğretime başlanan “vatandaşlık ve insan hakları eğitimi” dersi okutulmaya başlanmış, 2016 yılında ders kaldırılarak 4. sınıflara 2015-2016 eğitim-öğretim yılında “insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi” adıyla bir ders uygulamaya konulmuş ve program 2017 yılında güncellenmiştir (Sağlam ve Hayal, 2015).

Mevcut insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programında konu ile ilgili kavramlar bilgi aktarmaktan çok temel değerlerin kazandırılmasına öncelik verilmesi gerektiğine yöneliktir. İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programı’nda insani, millî ve manevî, evrensel değerlerle birlikte açık fikirlilik, adalet, arkadaşlık, dostluk, eşitlik, paylaşma, sevgi, saygı, aile birliğine önem verme, duyarlılık, güven, sabır, sorumluluk, Cumhuriyet ve değerleri, özgürlük gibi değerlere doğrudan veya konu içeriklerinde yer verilmiştir. İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programı’nda üniteler; insan olmak, hak, özgürlük ve sorumluluk, adalet ve eşitlik, uzlaşma, kurallar ve birlikte yaşama olarak belirlenmiştir (MEB, 2018).

Fransa Vatandaşlık ve Ahlak Eğitimi Programında Değerler Eğitimi

Fransa'da vatandaşlık eğitimi güçlü bir devlet desteğine sahiptir. Fransa'da vatandaşlık eğitiminin 19. yüzyıla kadar uzanan bir geçmişi olmasına rağmen, ortaokul için ders programları 1996 ve 1999/2000 öğretim yılı arasında, ortaokulun son yılına gelindiğinde, kademe kademe uygulanmıştır. Yeni müfredat 11-15 yaşındakilerin tamamı için zorunludur. Fransız hükümeti 1999 yazında liseler için vatandaşlık eğitimi tanıtan bir genelge yayınlamıştır (Starkey, 2000). Günümüzde ise demokrasinin temel ilkelerinin yanı sıra yurttaşlık değerlerini de vurgulayan hızlı ve radikal değişikliklerle program güncellenerek, 2015-2016 eğitim öğretim yılında uygulamaya başlanmıştır (Chauvigné, 2018; MEN, 2013). Fransa vatandaşlık ve ahlak eğitimi, eşitlik ve evrensel değerleri benimsemesi bakımından modern; ancak değerlerin ve çeşitliliğin vurgulanması noktasında hoşgörü bakımından oldukça ihtiyatlıdır. Vatandaşlık eğitimi tüm Fransız halkını her zaman Cumhuriyetçi olarak tek bir ulusal kültüre entegre etmeye, başka bir deyişle özgürlük, eşitlik, dayanışma (liberté, égalité, fraternité) ve insan hakları ilkelerine dayalı olarak yetiştirmeyi amaçlamıştır. Bunun esası, devletin temel değerlerini vatandaşlarına iletmekten sorumlu olduğu ve bu değerlerin kamusal alanın değerleri olduğuna olan inançtır. Birey yetiştiği ailede belirli değerlere saygı göstermeyi öğrenmektedir, ancak devlet kendi eğitim sistemi aracılığıyla kamu değerleri ortak paydasında bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır (Starkey, 2000). Fransa'da vatandaşlık eğitimi yurtseverliği savunan, vatanseverlik anlayışı ve vatandaşlar arasındaki ahlaki değerleri benimsetmek için özel bir kanunla Fransız Devrimi'nden sonra başlamış, ancak 1880 yılında ücretsiz ve zorunlu ilköğretimin başlatılması ve okul müfredatında öncelikler açısından, okuma ve yazmadan önce, Vatandaşlık ve Ahlak Eğitimi'nin zorunlu bir ders olarak dâhil edilmesiyle önem kazanmıştır (Costa-Lascoux, 1998). Feron'a (2007) göre eşitliğin temel bir değer olarak herkesin hakkı olduğunun bilincinde, etnik ve sınıf ayrımlarını reddeden, laiklik ilkesini benimsemiş her bir bireye Fransız ulusunun sahip olduğu yüce değerleri benimsetmek vatandaşlık eğitiminin öncelikli amaçlarından. Fransa, Fransız halkının yürekte bağlı olduğu, köklü bir geçmiş, zengin bir tarih ve kültürden oluşan değerlerin ifadesidir.

İnsan hakları eğitimi ve özellikle çocuk hakları müfredatın ayrılmaz bir parçasıdır. Okul, cumhuriyet değerlerinin öğrenildiği kolektif bir yaşam yeridir. Öğrencinin ortak kuralları bilme, uyma ve saygı göstermesi gerekmektedir. Okul, sosyal yaşam ve gerçekleştirilen eğitim faaliyetleri aracılığıyla, cumhuri-

yet, özgürlük, eşitlik, kardeşlik, laiklik ve her türlü ayrımcılığın reddi, ırkçılık ve antisemitizm ile mücadele, şiddetin önlenmesi gibi tüm değerlerini ilkokuldan liseye kadar öğrencilere iletmesi gerekmektedir (Eduscol, 2015).

Fransa Cumhuriyetinin simgesi 26 Ağustos 1789 tarihli İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ile ortaya konmuş olan özgürlük, eşitlik ve kardeşliktir. Fransa Cumhuriyeti tek bir vatani, tek bir resmi dili ve herkese eşit olarak uygulanan bir anayasayı içine alan bölünmez demokratik bir Cumhuriyettir. Halen yürürlükte olan anayasası ise 1958 yılında kabul edilmiş 5. Cumhuriyet anayasasıdır. Fransız eğitim sistemi, 1789 Fransız Devrimi'nden esinlenerek büyük ilkeleri, 1881-1889 yılları arasında ve 4. ve 5. Cumhuriyet ile 4 Ekim 1958 tarihli Anayasa ile şekillenmiştir (Assemblée nationale, 2018).

Fransa Cumhuriyetinin değerleri aşağıdaki şekilde özetlenmiştir (Ministère de l'Intérieur Direction générale des étrangers en France, 2016, 3-6);

Özgürlük; Bu ilke ile düşünce, inanç, ifade ve toplanma özgürlüğü gibi temel özgürlükler garanti altına alınmıştır. 1880'li yıllarda yasalar, basın özgürlüğünü garanti altına almış, genel eğitim zorunlu, devlet okulları ücretsiz ve laiklik benimsenmiştir.

Eşitlik; Tüm yurttaşlar cinsiyetleri, kökenleri, dinleri, fikirleri ve cinsel tercihleri ne olursa olsun aynı haklara ve yükümlülüklerle sahiptir. Kadınlar ve erkekler tüm alanlarda aynı haklara ve yükümlülüklerle sahiptirler.

Kardeşlik; Fransa, Fransız yurttaşlarının birlikte yaşama iradesini temel alır. Fransa dayanışmayı sağlayan, toplumsal kaynaşmaya katkıda bulunan ve genel çıkarları gözeten sosyal bir cumhuriyettir. Dolayısıyla yaşam içerisinde ortaya çıkabilecek farklı riskleri önlemeyi sağlayan bir toplumsal koruma sistemiyle donatılmıştır.

Laiklik; Dini konularda laiklik ilkesi 19. yüzyılın sonlarından itibaren Fransa Eğitim Sistemi'nin temelindedir. Fransa din özgürlüğünü garanti altına alan ve inanç özgürlüğünü koruyan laik bir cumhuriyettir. Devlet dinlerden bağımsız ve yansızdır. Bu ayırım inanç özgürlüğü için bir güvencedir. Bütün dini inanışlar devletin koruması altındadır. Kamu düzeni açısından bir sorun oluşturmadıkça, Fransa Devleti herkesin, yürürlükteki yasalar çerçevesinde, tercih ettiği dinin gereklerini yerine getirme, din değiştirme veya herhangi bir dine bağlı olmama serbestliğini garanti altına almaktadır. Bir dinin kurallarının uygulanması özel hayatı ilgilendirir ve herkes inanmak veya inanmamakta ve istediği dini benimsemekte serbesttir. Fransız eğitim sisteminde vatandaşlık ve ahlak eğitiminde amaç; öğrencileri

vatandaş olarak hak ve görevlerinin bilincinde, demokratik hayata ve toplumda birlikte yaşamaya mümkün olan en iyi şekilde katılmaya hazırlamaktır. İlkokulda ahlak ve vatandaşlık eğitimi, edebiyat (albümler, romanlar, çizgi romanlar, hikâyeler, şiir, tiyatro), tarih, görsel sanatlar, müzik, Cumhuriyetin değer ve sembollerini benimseyerek, insanlığın bütünlüğü, kural ve yasaların önemi, her çeşit ayrımcılığın reddi ve ulusal dayanışma konularını içermektedir (Ministère De l'Education Nationale et de la Jeunesse, 2018).

Fransız Eğitim Sisteminde 2. Döngü (cycle) (CP, CE1, CE2) sınıflarından oluşmakta olup, Türkiye’de karşılığı ilkokul 1. 2. ve 3. sınıflardır. Bu döngüde değerler; özgürlük, eşitlik, laiklik, kardeşlik ve dayanışmadır. Fransız Eğitim Sisteminde 3. döngü (CM1, CM2, 6eme) sınıflarından oluşmakta olup, Türkiye’de karşılığı ilkokul 4 ve ortaokul 5. ve 6 sınıflardır. Bu devrede değerler; özgürlük, eşitlik, laiklik, Fransa Cumhuriyeti’nin sloganı (Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik) ve Avrupa Birliği’nin değerleridir (Lesnouveaux programmes d’EMC de, 2018).

2015-2016 eğitim öğretim yılında güncellenerek uygulanmaya başlanan Vatandaşlık ve Ahlak Eğitimi Programı (l’enseignement moral et civique); Cycle 2 ve Cycle 3 Duyarlılık (hislerini ve diğerlerininkini anlama), Kurallar ve Haklar (yasal haklarını ve toplum kurallarını anlama), Eleştirel Düşünme (rasyonel kararlar alma) ve Sosyal Sorumluluk (sorumlu, bir topluluğa üye olmayı öğrenme) olmak üzere dört ana temadan oluşmakta ve zorunlu eğitim süresince her eğitim kademesinde uygulanmaktadır (AC Grenoble, 2015).

Amaç ve Önem

Bir ülkenin vatandaşı olmak, aidiyet içeren herhangi bir hukuki statünün çok daha ötesindedir. Vatandaşlık kavramı boyutları itibariyle toplumsal değerlerle içsel olarak ilişkilidir. Vatandaşlık eğitimi ise, insan olmanın gereği (insan hakları) doğasında var olan tüm haklara sahip bir ahlak ve hukuk konusu olarak bireyi; öte yandan ilgili ülkenin anayasası tarafından tanınan medeni ve siyasi haklara sahip vatandaşı ele alır. Bu manada bütün insanlar hem birey hem de vatandaşlardır. Vatandaşlık eğitimi iyi vatandaş yetiştirmeyi; ülkesinde ve dünyada yaşanan siyasi meselelerden haberdar, başkalarına saygı duyan, herkes için eşitliği kabul eden ve teşvik eden, hoşgörü ve barış ruhunu besleyerek her türlü ayrımcılığa karşı mücadele eden nitelikli bireyler yetiştirmeyi amaçlar. Ahlaki ya da etik olarak tanımlanan bu nitelikler yurttaşların hem bireysel hem de vatandaşlık erdemlerinin bir parçası olmalarını, dolayısıyla “vatandaş” olmalarını

sağlar (UNESCO, 2018). Aktif yurttaşlık, çocukların insan hakları, demokrasi bağlamında ahlaki değerleri tecrübe etmelerini ve içselleştirmelerini, kendi fikirlerini ve ahlaki sorumluluklarını geliştirmelerini gerektirir. Küçük çocuklara yapılan yatırım, uyumlu bir toplum için vatandaşlığın gelişiminde önemli bir faktör olarak kabul edilir (Brownlee, Johansson, Walker ve Scholes, 2016). Değerler bütün olarak; bireysel değerler dizisi kapsamında ele alınmalı, hem toplumsal bağlamla hem de değer âlemleri perspektifinden, kolektif tercihlerle ve zaman farklılıklarıyla ilişkilendirilmelidir (Wing-On, 2007). Eğitim ise, daha adil bir toplumun inşa edilmesinde ve sürdürülebilir bir barış toplumun üretilmesinde ayrıcalıklı bir araçtır. Bu nedenle de ülkeler milli, insani ve evrensel değerleri vatandaşlık eğitim programlarının merkezine almak durumundadırlar. Bu sayede hem ulusal hem de küresel vatandaş olarak geniş bir toplumun aktif bireylerini yetiştirmek mümkün olabilir. Kültürel çeşitlilikten mutluluk atmosferinin oluşturmasına kadar pek çok konu hassasiyetle, öğrencilerin özümseyeceği şekilde programlarda ele alınmalıdır.

Alanyazında Türkiye ile farklı ülkelerin eğitim sistemleri, öğretim programları, öğretmen yetiştirme sistemlerine yönelik bazı karşılaştırmalı eğitim çalışmaları bulunmaktadır. Eğitim sistemleri boyutundan Türkiye ile karşılaştırmalar Güney Kore, Singapur, Çin Halk Cumhuriyeti (Boydak Özcan ve Yavaş, 2017), Finlandiya, Almanya, Singapur (Bal ve Başar, 2014), İtalya (Mazlum, 2017), İngiltere (Karacaoğlu ve Çabuk, 2002), Güney Kore (Cho, 1997), Fransa (Kara, 2001), ABD (Baş, 2013) ile yapılmıştır. Öğretim programları açısından Türkiye ile Fransa lise programları (Türkoğlu, 1984), Fransa ilköğretim İngilizce öğretim programları (Nasman, 2003), Fransa II. kademe sosyal bilgiler programları (Önkür, 2004), Makedonya ilköğretim ikinci kademe Türkçe dersi öğretim programları (Emin, 2005), İngiltere ilköğretim 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programları (Gün, 2007), Yeni Zelanda sosyal bilgiler öğretim programı (Yazıcı, 2009), Mısır 6. sosyal bilgiler öğretim programı (Osmanoğlu ve Yıldırım, 2013), İngiltere ilköğretim programlarındaki vatandaşlık eğitimi programı (Alkın, 2007), ABD sosyal bilgiler öğretim programında çocuk hakları (Merey, 2012), Almanya Baden-Württemberg Eyaleti ilköğretim programı (Tekgöz, 2017) ile karşılaştırmalar yapılmıştır. Öğretmen yetiştirme programları boyutundan New York, Singapur, Finlandiya öğretmen eğitimi programları (Aksoy ve Gözütok, 2017), İngiltere ilköğretim öğretmen yetiştirme (Senemoğlu, 1992), ABD matematik öğretmeni yetiştirme (Kar, 2003), Almanya, Fransa, İngiltere sınıf öğretmeni yetiştirme programları (Kilimci, 2006) karşılaştırmaları yapılmıştır.

Alanyazında vatandaşlık eğitimi ve değerler ile ilgili alanyazın incelendiğinde ise; değerler ve küresel vatandaşlık (Kan, 2009), vatandaşlık değeri olarak yurtseverlik (Ersoy ve Öztürk, 2015), vatandaşlık ve demokrasi öğretim programında değerler (Tünkler, Tarman ve Güven, 2016), Türkiye ve Singapur'da vatandaşlık eğitiminde değerler (Yaşaroğlu, 2013), küresel vatandaşlık ve değerlerin etki boyutu (Topkaya ve Coşkun, 2016), Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de vatandaşlık (Uğurlu, 2011), vatandaşlık eğitiminde ahlak ve karakter eğitimi (Althof and Berkowitz, 2006), vatandaşlık eğitiminde ahlakın yeri (Gates, 2006), vatandaşlığın ahlaki kökleri (Carr, 2006), İngiliz değerleri ve vatandaşlık eğitimi (Starkey, 2018) çalışmaları yapılmıştır.

Vatandaşlık eğitimi ve değerler boyutundan yapılan karşılaştırmalar incelendiğinde; Türkiye ile Kanada (Bursa ve Çengelci Köse, 2017), Türkiye, ABD ve Fransa (Kafadar, Öztürk ve Katılmış, 2018), Türkiye ile ABD sosyal bilgiler öğretim programlarının karşılaştırmasına (Merey, Kuş ve Karatekin, 2012) ulaşılmıştır. Mevcut çalışmalardan farklı olarak bu çalışma tür ve içerik itibarıyla, vatandaşlık eğitiminde değerler konusuna bir yaklaşım getirmesi, farklı iki ülke programında değerler boyutunda benzerliklerin-farklılıkların ortaya konularak bir değerlendirme yapılabilmesi açısından önem taşımaktadır.

Bu bağlamda bu araştırmada Türkiye İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programı ile Fransa Vatandaşlık ve Ahlak Eğitimi Programında kazanımlarda yer alan değer türleri ve ilişkili olduğu içerik bağlamında karşılaştırılması amaçlanmıştır. Söz konusu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır;

1-Türkiye ile Fransa vatandaşlık eğitimi programlarında kazanımlarda yer alan değer türleri ve dağılımı nedir?

2-Türkiye ile Fransa vatandaşlık eğitimi programlarında kazanımlarda yer alan değer türlerinin ilişkili olduğu içerik bağlamında benzerlik ve farklılıkları nedir?

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizinden yararlanılmıştır. Türkiye ve Fransa'daki İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimiyle ilgili öğretim programlarındaki değerler, araştırmanın amacı kapsamında

incelenmiş ve her iki ülke için ayrı ayrı veriler sınıflanmış, düzenlenmiş, benzer ve farklı yönler tespit edilerek yorumlanmıştır.

Veri Kaynakları

Türkiye İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programı (İlkokul 4. Sınıf) (2017); Program, TTKB'nin 02.05.2017 tarih ve 18 sayılı kararıyla kabul edilmiş, Temmuz-Ek 2017-2718 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayınlanmıştır (MEB, 2017). Dokümanlar, Talim ve Terbiye Kurulu ağ (web) sayfasından elde edilmiştir.

Fransa Vatandaşlık ve Ahlak Eğitimi Programı (2015); Fransa'da 25 Haziran 2015 tarih ve 6 sayılı Resmi Gazetede güncellenerek, 2015 -2016 eğitim-öğretim döneminde uygulanmaya başlanan Vatandaşlık ve Ahlak Eğitimi dersi CM1 sınıfı programı (L'enseignement moral et civique, 2015) taranmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma verileri doküman incelemesi yöntemiyle elde edilmiştir. İlgili araştırmada veri kaynağı olarak program yönergeleri ve resmi belgeler veri kaynağını oluşturmuştur. Bu doğrultuda, Türkiye İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Eğitimi 4. sınıf ders programı ve Fransa Vatandaşlık ve Ahlak Eğitimi programı veri kaynağı olarak bakanlık resmi web sitelerinden elde edilmiş, orijinallikleri test edilmiştir.

Çalışmada Fransa vatandaşlık eğitimi programında CM1 sınıf düzeyinin seçilmesinin nedeni, Türkiye'de İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi dersinin zorunlu olarak okutulduğu ilkokul 4. sınıf ile aynı düzeyde olmasıdır.

Fransa Vatandaşlık ve Ahlak Eğitimi programı Fransızca'dan Türkçe'ye çevrilmiş, bu çeviri iki uzmana kontrol ettirilmiştir.

Dokümanları Anlama: Her iki ülke programında değerler karşılaştırmalı olarak araştırma alt problemleri doğrultusunda incelenmiştir.

Veriyi Analiz Etme: Araştırmada dokümanlar içerik analizine tabi tutulmuştur. Çalışmada öğretim programları tek başına bir veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Dokümanlar dört aşamada analize tabi tutulmuştur; analize konu olan veriden örneklem seçme, kategorilerin geliştirilmesi, analiz biriminin saptanması ve sayısallaştırma aşamaları gerçekleştirilmiştir. Ayrıca metinde ve tablolarda ilgili yerlerde Türkiye (TR), Fransa (FR) olarak kodlanmıştır.

a) Analize konu olan veriden örneklem seçme: her iki programda değerler kazanımlar boyutuyla tasnif edilmiştir. Her bir ünite ve tema için bilgi kaydetmek için veri tabanı giriş formu oluşturulmuştur.

b) Kategorilerin geliştirilmesi; bu aşamada değerler programda ifade edilen değer türleri esas alınarak karşılaştırmaya gidilmiştir. Değerler programda kazanımların içeriğine göre temalandırılmıştır.

Türkiye İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programında ifade edilen; açık fikirlilik, adalet, arkadaşlık, dostluk, eşitlik, paylaşma, sevgi, aile birliğine önem verme, duyarlılık, güven, sabır, sorumluluk, saygı, özgürlük değerleri; Fransa Ahlak ve Vatandaşlık Öğretim programında ifade edilen; özgürlük, eşitlik, kardeşlik, laiklik, dayanışma, adalet ruhu, saygı, her türlü ayrımcılığın reddi değerleri esas alınmıştır.

c) Analiz biriminin saptanması; Bu aşamada içerik analizi kapsamında verilerin kodlanması, temaların bulunması, verilerin kodlara ve temalara göre düzenlenmesi ve tanımlanması, bulguların yorumlanması aşamaları izlenmiştir.

Araştırmada iç geçerliği arttırabilmek ve gözlemcilerin ön yargılarının araştırmaya yansımaları engellemek için her iki araştırmacı tarafından kazanım ve açıklamalar özenle okunmuş ayrı ayrı değer içeren kazanımlar belirlenmiştir. Araştırmacıların ayrı ayrı elde etmiş oldukları veriler tutarlılık bakımından karşılaştırılmış, ayrıca bağımsız bir araştırmacı tarafından sonuçlar değerlendirilmiş, uyumu kontrol edilmiştir. Tutarlılık, uyum ve kontrol değerlendirmesi sonucunda ayrı ayrı yapılan analiz sonuçlarına göre karşılaştırmada görüş birliği ve görüş ayrılığı sayıları tespit edilerek araştırmacının güvenilirliği $Güvenirlilik = \frac{Görüş\ Birliği}{Görüş\ Birliği + Görüş\ Ayrılığı}$ formülü dikkate alınarak (Miles ve Huberman, 1994) $Güvenirlilik = \frac{58}{(58 + 2)} = 0.96$ olarak hesaplanmıştır.

d) Sayısallaştırma: Her iki programdaki değerler karşılıklı taranmış ve kazanımlarda mevcut durumları tespite tabi sayılarla ifade edilmiştir. Elde edilen kodlamalar ilgili kategori altlarında bir araya getirilerek nicel olarak frekansları belirlenmiş, tablolaştırılmıştır. Öte yandan aynı yaklaşımla içerik değerler çatısı altında kazanımlarda benzerlik ve farklılıklar belirlenmiştir. Bulguların sunumu sırasında ilgili öğretim programlarında değer içeren kazanımlara doğrudan alınlar şeklinde yer verilmiştir.

Bulgular

Bu bölümde Türkiye (TR) ve Fransa (FR) vatandaşlık eğitimi programları kazanımlarında yer alan değer türleri, dağılımı, karşılaştırması ve içerik bağlamında benzerlik ve farklılıklarına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 1: Türkiye İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programı'nda Değer Türleri ve Dağılımı

DEĞERLER	ÜNİTELER						Toplam
	İnsan Olmak	Hak, Özgürlük ve Sorumluluk	Adalet ve Eşitlik	Uzlaş	Kurallar	Birlikte Yaşama	
Sosyal değerler							
Açık fikirlilik	-	-	-	2	-	-	2
Arkadaşlık	-	-	1	-	-	-	1
Dostluk	1	-	1	1	-	1	4
Paylaşma	-	-	-	-	-	2	2
Sevgi	1	1	1	-	-	1	4
Aile birliğine önem verme	-	1	-	-	-	-	1
Duyarlılık	-	2	-	-	1	1	4
Güven	-	-	-	1	-	-	1
Sabır	-	-	-	1	-	-	1
Toplam							20
Vatandaşlık değerleri							
Sorumluluk	1	2	-	-	5	4	12
Bireysel Haklar	3	6	1	-	1	-	11
Toplam							23
Demokratik değerler							
Saygı	1	2	-	1	1	1	6
Adalet	-	-	3	-	-	-	3
Eşitlik	-	-	3	-	-	-	3
Laiklik	1	-	-	-	-	-	1
Özgürlük	2	6	-	1	1	-	10
Kardeşlik	1	-	1	1	-	1	4
Her türlü ayrımcılığın reddi	-	1	3	-	-	-	4
Dayanışma/İşbirliği	-	1	-	1	-	2	4
Toplam							35

Tablo 1'de görüldüğü gibi TR programında en fazla demokratik değerlere yer verilmiştir (f=35). Sırasıyla bunu vatandaşlık değerleri (f=23) ve sosyal değerler (f=20) izlemektedir.

Tablo 2: Fransa Vatandaşlık ve Ahlak Eğitimi Programı'nda Kazanımlara Göre Değer Türleri ve Dağılımı

DEĞERLER	TEMALAR				Toplam
	Duyarlılık	Hukuk ve kanun	Düşünme	Taahhüt etme	
Sosyal değerler					
Açık fikirlilik	1	-	2	-	3
Arkadaşlık	-	-	-	-	-
Dostluk	-	-	-	-	-
Paylaşma	1	-	1	-	2
Sevgi	-	-	-	-	-
Aile birliğine önem verme	-	-	-	-	-
Duyarlılık	4	2	4	3	13
Güven	-	-	-	1	1
Sabır	-	-	-	-	-
Toplam					19
Vatandaşlık değerleri					
Sorumluluk	1	1	1	5	7
Bireysel Haklar	2	3	2	1	8
				Toplam	15
Demokratik değerler					
Saygı	2	1	4	-	7
Adalet	2	3	3	1	9
Eşitlik	-	3	2	1	6
Laiklik	1	1	2	-	4
Özgürlük	1	1	2	-	4
Kardeşlik	1	-	1	1	3
Her türlü ayrımcılığın reddi	1	1	2	-	4
Dayanışma/İşbirliği	1	-	1	3	5
Toplam					42

Tablo 2’de görüldüğü gibi FR programında en fazla demokratik değerlere yer verilmiştir. (f=42). Bunu sırasıyla sosyal değerler (f=19) ve vatandaşlık değerleri (f=15) izlemektedir.

Tablo 3: Türkiye ve Fransa Vatandaşlık Eğitimi Programlarında Sosyal Değerlerin Karşılaştırılması

DEĞERLER	Açık fikirlilik	Arkadaşlık	Dostluk	Paylaşma	Sevgi	Aile birliğine önem verme	Duyarlılık	Güven	Sabır	Toplam
Türkiye Programı										
4.sınıf	2	1	4	4	4	1	4	1	1	20
Fransa Programı										
CM1 Sınıfı	3	-	-	2	-	-	13	1	-	19

Tablo 3'te görüldüğü gibi FR programında “arkadaşlık”, “dostluk”, “sevgi”, “aile birliğine önem verme” ve “sabır” değerlerine ilişkin kazanımlara rastlanmamıştır. FR programında en fazla “duyarlılık” değerine yer verilmiştir ve bu değer TR programında daha az şekilde yer almaktadır. “Paylaşma” değerine ilişkin kazanım ise TR programında daha fazladır.

Tablo 4: Türkiye ve Fransa Vatandaşlık Eğitimi Programlarında Vatandaşlık Değerlerinin Karşılaştırılması

DEĞERLER	Sorumluluk	Bireysel Haklar	Toplam
Türkiye Programı			
4.sınıf	10	11	21
Fransa Programı			
CM1 Sınıfı	7	8	15

Tablo 4'te görüldüğü gibi TR programında vatandaşlık değerlerinden “sorumluluk” ve “bireysel haklara” ilişkin kazanımlar FR programından daha fazladır.

Tablo 5: Türkiye ve Fransa Vatandaşlık Eğitimi Programlarında Demokratik Değerlerin Karşılaştırılması

DEĞERLER	Saygı	Adalet	Eşitlik	Laiklik	Özgürlük	Kardeşlik	Her türlü ayrımcılığın reddi	Dayanışma/İybirliği	Toplam
Türkiye Programı									
4.sınıf	6	3	3	1	10	4	4	4	35
Fransa Programı									
CM1 Sınıfı	7	9	6	4	4	3	4	5	42

Tablo 5'de görüldüğü gibi her iki ülke programında demokratik değerler karşılaştırıldığında; FR programında en fazla “adalet” TR programında en fazla “özgürlük” değerine yer verilmiştir. En alt sırada olan değerler ise TR programında “laiklik”, FR programında “kardeşlik”tir.

Tablo 6: Türkiye İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programı'nda Kazanımlara Göre Değer Türlerinin İlişkili Olduğu İçerik Bağlamında Sosyal Değerler

Tema	Alt tema	Kodlar	f
Sosyal Değerler	Açık fikirlilik	Anlaşmazlık nedenleri	1
		Uzlaşma yolları	1
	Arkadaşlık	Farklılıklara saygı	1
		Farklılıklara saygı	1
	Dostluk	İnsan olmanın nitelikleri	1
		Birlikte yaşama kültürü	1
		Uzlaşma yolları	1
	Paylaşma	Birlikte yaşama kültürü	1
		Yurttaş olmanın sorumlulukları	1
	Sevgi	İnsan olmanın nitelikleri	1
		Farklılıklara saygı	1
		Birlikte yaşama kültürü	1
		Yurt	1
	Aile birliğine önem verme	İnsan olmanın sorumluluğu	1
	Duyarlılık	İnsan olmanın sorumluluğu	1
		Yurt	1
		Hak ve özgürlük ihlalleri	1
		Kurallar ve toplumsal ahenk	1
	Güven	Uzlaşma yolları	1
	Sabır	Uzlaşma yolları	1
Toplam			20

Tablo 6'da görüldüğü gibi TR programında yapılan içerik incelemesinde; uzlaşma yolları ve anlaşmazlık nedenleri, farklılıklara saygı, birlikte yaşama kültürü, yurt/vatan, insan olmanın niteliği ve sorumlulukları, hak ve özgürlük ihlalleri, kurallar ve toplumsal ahenk, yurttaş olmanın sorumlulukları konularının ele alındığı görülmüştür. Örneğin;

Y4.1.1. İnsan olmanın niteliklerini açıklar.

Y4.2.4. Hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiği ya da kısıtlandığı durumlarda hissettiklerini ifade eder.

Y4.3.1 İnsanların farklılıklarına saygı gösterir.

Y4.4.1. İnsanlar arasındaki anlaşmazlıkların nedenlerini açıklar.

Tablo 7: Fransa Vatandaşlık ve Ahlak Eğitimi Programı'nda Kazanımlara Göre Değer Türlerinin İlişkili Olduğu İçerik Bağlamında Sosyal Değerler

Tema	Alt tema	Kodlar	f
	Açık fikirlilik	His ve duyguların ifade edilmesi	1
		Bakış açısını sunmak	2
	Arkadaşlık	-	-
	Dostluk	-	-
	Paylaşma	Başkalarına yardım etme	1
		Yardımlaşma	1
	Sevgi	-	-
	Aile birliğine önem verme	-	-
Sosyal Değerler	Duyarlılık	Toplumsal sorunlara farkındalık	1
		Kişisel ve toplumsal değerler	1
		Yardım etme	1
		Nazik olma	1
		İletişim kurallarına hâkim olma	1
		Ulusal değerlerin bilinmesi	1
		Kurallara uyma	1
		Kız-erkek eşitliği	1
		Önyargı-kalıpyargı	1
		İnanç ve yaşam farklılıklarına duyarlılık	1
		Toplumsal duyarlılık	1
		Çevre ve sağlık alanında sorumluluklar	1
		Bireysel ve toplumsal dayanışma	1
		Güven	Etik taahhüt
Sabır	-	-	
Toplam			19

Tablo 7’de görüldüğü gibi FR programında değerlere ilişkin konular detaylı bir şekilde kazanımlara yerleştirilmiştir. Burada “arkadaşlık”, “dostluk”, “sevgi” ve “aile birliğine önem verme” değerlerine rastlanmamıştır. “Duyarlılık” TR programına göre daha geniş bir perspektiften ele alınmıştır; Örneğin;

3/a-Cumhuriyet sembollerinin anlamının anlaşılması.

1/b-Tüm diğerlerine saygı duyulması ve özellikle kadın ve erkek eşitlik ilkelinin uygulanması.

2/b-Basit kelimelerle kardeşliği ve dayanışmayı anlatmak.

Türkiye ve Fransa Vatandaşlık Eğitimi Programlarının kazanımlara göre değer türlerinin ilişkili olduğu içerik bağlamında “sosyal değerlerin” karşılaştırılması

- FR programında arkadaşlık, dostluk sevgi, aile birliğine önem verme, sabır değerlerine ait içeriğe rastlanmamıştır.
- Arkadaşlık alt teması TR programında; farklılıklara saygı konusu ile ele alınmıştır.
- Dostluk alt teması TR programında; farklılıklara saygı, insani değerler, birlikte yaşama kültürü, uzlaşma yolları konuları ile ele alınmıştır.
- Sevgi alt teması TR programında; insan olmak, farklılıklara saygı, birlikte yaşama kültürü ve yurt konuları ile ele alınmıştır.
- Aile birliğine önem verme alt teması TR programında; insan olmanın sorumluluğu konusu ile ele alınmıştır.
- Sabır alt teması TR programında; uzlaşma yolları konusu ile ele alınmıştır.
- Açıkfıkrilik alt temasına ilişkin konular her iki programda farklıdır. TR programında; anlaşmazlık nedenleri, uzlaşma yolları, FR programında, his ve duyguların ifade edilmesi, bakış açısını sunmak konuları ile ele alınmıştır.
- Paylaşma alt temasına TR programında daha fazla yer verilmiştir. Paylaşma TR programında; birlikte yaşama kültürü, yurttaş olmanın sorumlulukları, FR programında; yardımlaşma konusu ile ele alınmıştır.
- Duyarlılık alt teması TR programında; insan olmanın sorumluluğu, yurda ihtiyaç duymak hak ve özgürlük ihlalleri, kurallar ve toplumsal ahenk olarak ele alınırken FR programında daha detaylı şekilde; toplumsal sorunlara farkındalık, kişisel ve toplumsal değerler, yardım etme, kurallara uyma, nazik olma, iletişim kurallarına hâkim olma, ulusal değerlerin bilinmesi, kız erkek eşitliği, önyargı ve kalıp yargı, inanç ve yaşam farklılıklarına duyarlılık, çevre ve sağlık alanında sorumluluklar, bireysel ve toplumsal dayanışma konuları ile ele alınmıştır.
- Güven alt teması TR programında uzlaşma yolları, FR programında etik taahhüt konuları ile ele alınmıştır.

Tablo 8: Türkiye İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programı'nda Kazanımlara Göre Değer Türlerinin İlişkili Olduğu İçerik Bağlamında Vatandaşlık Değerleri

Tema	Alt tema	Kodlar	f
Vatandaşlık Değerleri	Sorumluluk	İnsan olmanın sorumluluğu	1
		Birlikte yaşama kültürü	1
		Hak, özgürlük, sorumluluk	1
		Kurallar ve özgürlükler	1
		Kuralların uygulanması	1
		Devletin sorumlulukları	1
		Yurttaş olmanın sorumlulukları	1
		Çocukluk ve yetişkinlik	1
		Kurallar ve toplumsal ahenk	1
		Yurt	1
	Bireysel haklar	Doğuştan gelen haklar	1
		Haklar	1
		Çocukluk ve yetişkinliğe özgü haklar	1
		Hak, özgürlük ve sorumluluk	1
		Hak ve özgürlüklerin kullanılması	1
		Hak ve özgürlük ihlali	1
		Hak arayışı	1
		Birlikte yaşama kültürü	1
		Kurallar ve özgürlükler	1
		Hak ve özgürlüklere saygı	1
Eşitlik	1		
Toplam			21

Tablo 8’de görüldüğü gibi TR programında vatandaşlık değerleri kapsamında elde edilen verilerden “sorumluluk” ve bireysel haklar” alt temaları ortaya çıkmıştır. Buna göre *sorumluluk*; insan olmanın sorumluluğu, yurttaş olmanın sorumlulukları, devletin sorumlulukları şeklinde ele alınmıştır. *Haklar bağlamında sorumluluklar*; haklar, özgürlükler, kurallar, toplumsal ahenk, birlikte yaşama kültürü açılarından ele alınmıştır. *Bireysel Haklar bağlamında*; temel haklar ve özgürlükler, çocuk ve yetişkinliğe özgü haklar, hak ihlalleri ve hak arayışı, hak ve özgürlüklerin kullanılması, hak ve özgürlüklere saygı ve eşitlik bağlamında ele alınmıştır. Örneğin;

Y4.1.2. İnsanın doğuştan gelen temel ve vazgeçilmez hakları olduğunu bilir.

Y4.1.4. Çocuk ile yetişkin arasındaki farkları açıklar.

Y4.2.2. İnsan olma sorumluluğunu taşımanın yollarını açıklar.

Y4.6.3. Devletin yurttaşlarına karşı sorumluluklarını açıklar.

Y4.6.4. Yurttaş olmanın sorumluluklarını açıklar.

Tablo 9: Fransa Vatandaşlık ve Ahlak Eğitimi Programı'nda Kazanımlara Göre Değer Türlerinin İlişkili Olduğu İçerik Bağlamında Vatandaşlık Değerleri

Tema	Alt tema	Kodlar	f	
Vatandaşlık değerleri	Sorumluluk	Bireysel ve sosyal sorumluluk	2	
		Etik taahhüt	1	
		Haklar ve görevler	1	
		Bireysel sorumluluk	3	
	Bireysel haklar	Farklılıklara saygı	1	
		Kişinin bütünlüğü	1	
		Hakların eşitliği	1	
		Fransa Cumhuriyetinin ve Avrupa Birliğinin değerleri	1	
		Temel özgürlükler	1	
		Düşünce ve inanç özgürlüğü	1	
		Demokratik katılım	1	
		Hak ve görevler	1	
		Toplam		15

Tablo 9’da görüldüğü gibi FR programında “sorumluluk” değerine ilişkin kazanım sayısı TR programına nazaran daha azdır. İçerik genel olarak bireysel ve toplumsal sorumluluktan oluşmuştur. Örneğin;

2/a-Bir gruba katılmak ve bu grupta yerini almak.

1/a-Bir toplu projenin gerçekleştirilmesinde yer almak (sınıf, okul, ilçe, ulusal proje...).

2/a-Bir gruba katılmak ve bu grupta yerini almak.

Haklar bağlamında FR programında ele alınan konular; farklılıklara saygı, hakların eşitliği, temel özgürlükler, düşünce ve inanç özgürlüğü, kişinin bütünlüğü, Fransa Cumhuriyetinin ve Avrupa Birliğinin değerleri ve demokratik katılımdır. Örneğin;

2/a - Diğerlerine saygı göstermek ve farklılıkları kabul etmek.

2/b -Dil ve tutum açısından diğerlerine karşı saygı göstermek.

1/b-Tüm diğerlerine saygı duyulması ve özellikle kadın ve erkek eşitlik ilkelerinin uygulanması.

Türkiye ve Fransa Vatandaşlık Eğitimi Programlarının kazanımlara göre değer türlerinin ilişkili olduğu içerik bağlamında “vatandaşlık değerlerinin” karşılaştırılması

- Sorumluluk alt temasında TR programında; insan olmanın sorumluluğu, hak, özgürlük ve sorumluluk, devletin sorumlulukları, yurttaş olmanın sorumlulukları ve kurallara uyma konuları ile FR programında; bireysel ve

sosyal sorumluluk, etik taahhüt, haklar ve görevler konuları ile benzerdir.

- Sorumluluk alt temasında birlikte yaşama kültürü, kurallar ve özgürlükler, kurallar ve toplumsal ahenk, çocukluk ve yetişkinliğe özgü haklar ve yurt konuları iki program arasında farklı olan konulardır.
- Bireysel haklar alt temasında TR programında; doğuştan gelen haklar, çocukluk ve yetişkinliğe özgü haklar, hak, özgürlük ve sorumluluk, hak ve özgürlüklerin kullanılması, hak ve özgürlük ihlali, hak arayışı ve eşitlik konuları ile FR programında hakların eşitliği, hak ve görevler, temel özgürlükler, düşünce ve inanç özgürlüğü konuları benzerdir.
- Bireysel haklar alt temasında TR programında hak ve özgürlüklere saygı, FR programında farklılıklara saygı, kişinin bütünlüğü, Fransa Cumhuriyetinin ve Avrupa Birliğinin değerleri, birlikte yaşama kültürü ve demokratik katılım farklı olan konulardır.

Tablo 10: Türkiye İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programı'nda Kazanımlara Göre Değer Türlerinin İlişkili Olduğu İçerik Bağlamında Demokratik Değerler

Tema	Alt tema	Kodlar	f
Demokratik Değerler	Saygı	İnsan olmanın sorumluluğu	1
		Hak ve özgürlük ihlali	1
		Hak ve özgürlüklere saygı	1
		Kurallar	1
		Anlaşmazlık ve uzlaş	1
	Adalet	Birlikte yaşama kültürü	1
		Adalet ve eşitlik	1
		Adalet ve eşitliğin sağlanması	1
	Eşitlik	Adil davranma	1
		Eşitlik	1
	Laiklik	Adalet ve eşitlik	2
		İnanç ve inanç ve ifade özgürlüğü	1
	Özgürlük	İnanç ve ifade özgürlüğü	1
		Hak, özgürlük ve sorumluluklar	3
		Hak ve özgürlüklerin kullanılması	1
		Hak ve özgürlük ihlali	1
		Hak ve özgürlüklere saygı	2
		Hak ve özgürlük ihlalinin yaşandığı durumlar	1
	Kardeşlik	Kuralların özgürlükleri	1
		Farklılıklara saygı	1
İnsani değerler		1	
Birlikte yaşama kültürü		1	
Her türlü ayrımcılığın reddi	Uzlaş yolları	1	
	Sosyal sorumluluk	1	
	Farklılıkların doğallığı	1	
	Pozitif ayrımcılık konuları	1	
	Hak eşitliği	1	

Dayanışma/İşbirliği	Uzlaşma yolları	1
	Birlikte yaşama kültürü	2
	Düzenleyici kurumlar	1
Toplam		35

Tablo 10’da görüldüğü gibi TR programında *saygı*; insan olmanın sorumluluğu, hak ve özgürlük ihlali, hak ve özgürlüklere saygı, kurallar, anlaşmazlık ve uzlaşma, birlikte yaşama kültürü, *adalet*; adalet ve eşitlik, adil davranma, *eşitlik*; adalet ve eşitlik *laiklik*; inanç ve ifade özgürlüğü, özgürlük; inanç ve ifade özgürlüğü, hak, özgürlük ve sorumluluklar, hak ve özgürlüklere saygı, hak ve özgürlük ihlali, kuralların özgürlükleri, *kardeşlik*; farklılıklara saygı, insani değerler, birlikte yaşama kültürü, uzlaşma yolları, *her türlü ayrımcılığın reddi*; sosyal sorumluluk, farklılıkların doğallığı, pozitif ayrımcılık konuları, hak eşitliği, *dayanışma/işbirliği*; uzlaşma yolları, birlikte yaşama kültürü, düzenleyici kurumlara konuları ile ele alınmıştır. Örneğin;

Y4.2.4. Hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiği ya da kısıtlandığı durumlarda hissettiklerini ifade eder.

Y4.3.4. Adaletin veya eşitliğin sağlandığı ve sağlanamadığı durumları karşılaştırır.

Y4.2.4. Hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiği veya kısıtlandığı durumlarda hissettiklerini ifade eder.

Tablo 11: Fransa İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programı’nda Kazanımlara Göre Değer Türlerinin İlişkili Olduğu İçerik Bağlamında Demokratik Değerler

Tema	Alt tema	Kodlar	f
Demokratik değerler	Saygı	Farklılıklara saygı	2
		Başkalarına saygı	2
		Ön yargılar ve kalıp yargılar	1
		Düşünce ve inanca saygı	1
		Ortak refah	1
	Adalet	Farklılıklara saygı	1
		Kurallara, içtüzüklere ve cezalara uyma	1
		Hakların eşitliği	1
		Demokrasi ilkeleri	1
		Kişinin bütünlüğü	1
		Başkalarına saygı	1
		Önyargılar ve kalıp yargılar	1
		Ortak refah	1
	Eşitlik	Vatandaşlık görevleri	1
		Hak ve yükümlülük	1
		Kadın erkek eşitliği	1
		Eşit haklar	1
		Fransa Cumhuriyetinin ve Avrupa Birliğinin değerleri	2
		Demokratik katılım	1

Laiklik	İnanç ve inanış farklılıklarına saygı	2
	Laiklik	1
	Düşünce, inanma ve bilme farklılıkları	1
Özgürlük	İnanç özgürlüğü	1
	Fransa Cumhuriyetinin ve Avrupa Birliğinin değerleri	1
	Düşünce özgürlüğü	1
	Temel özgürlükler	1
Kardeşlik	Fransa Cumhuriyetinin ve Avrupa birliğinin değerleri	1
	Diğerlerinin farklılıklarına saygı	2
Her türlü ayrımcılığın reddi	Hakların eşitliği	1
	Önyargı ve kalıp yargı	1
	İnançlar ve görüşler arasında ayırım	1
	İşbirliği kurallarına uyma	1
Dayanışma/İşbirliği	Ortak refah	1
	Yardımlaşma	1
	Vatandaşlık görevi	1
	Bireysel ve sosyal dayanışma	1
	Toplam	42

Tablo 11’de görüldüğü gibi FR programında *saygı*; farklılıklara saygı, başkalarına saygı, düşünce ve inanca saygı, ön yargı, kalıp yargı ve ortak refah, *adalet*; kişinin bütünlüğü, farklılıklara saygı, kurallara, içtüzüklere ve cezalara uyma, hakların eşitliği, demokrasi ilkeleri, önyargılar ve kalıp yargılar, başkalarına saygı, vatandaşlık görevleri, ortak refah, *eşitlik*; kadın erkek eşitliği, Fransa Cumhuriyetinin ve Avrupa Birliğinin değerleri, hak ve görevler, eşit haklar, demokratik katılım, *laiklik*; inanç ve inanış farklılıklarına saygı ve laiklik, özgürlük; inanç, düşünce ve temel özgürlükler, Fransa Cumhuriyetinin ve Avrupa Birliğinin değerleri, *kardeşlik*; Fransa Cumhuriyetinin ve Avrupa Birliğinin değerleri konuları ile ele alınmıştır. Örneğin;

1/b-Tüm diğerlerine saygı duyulması ve özellikle kadın ve erkek eşitlik ilkelerinin uygulanması.

1/a-Hak ve yükümlülük kavramlarının anlaşılması, bunların kabul edilmesi ve uygulanması.

1/c-Laikliğin herkese düşüncesini özgürce ifade etme konusunda eşit haklar tanıdığı ve herkesin hakkına saygı duyulmasını gerektirdiğini anlamak.

2/a-Fransa Cumhuriyetinin ve Avrupa Birliğinin ilke ve değerlerini tanıma.

Türkiye ve Fransa Vatandaşlık Eğitimi programlarının kazanımlara göre değer türlerinin ilişkili olduğu içerik bağlamında “demokratik değerlerin” karşılaştırılması

- Saygı alt temasında TR programında; hak ve özgürlüklere saygı, FR programında; düşünce ve inanca saygı benzer konulardır. TR programında; insan

olmanın sorumluluğu, hak ve özgürlük ihlali, hak ve özgürlüklere saygı, kurallar, anlaşmazlık ve uzlaş, birlikte yaşama kültürü, FR programında; farklılıklara saygı, başkalarına saygı, ön yargılar ve kalıp yargılar, ortak refah farklı konulardır.

- Adalet alt temasında TR programında; adalet ve eşitlik, adalet ve eşitliğin sağlanması, adil davranma, FR programında; kurallara, içtüzüklere ve cezalara uyma, hakların eşitliği, demokrasi ilkeleri benzer konulardır.
- Eşitlik alt temasında TR programında; eşitlik; adalet ve eşitlik, FR programında; kadın erkek eşitliği, eşit haklar, demokratik katılım benzer konulardır. Öte yandan hak ve yükümlülük, Fransa Cumhuriyetinin ve Avrupa Birliğinin değerleri farklı konulardır.
- Laiklik alt temasında TR programında; inanç ve ifade özgürlüğü, FR programında inanç ve inanış farklılıklarına saygı, düşünce, inanma ve bilme farklılıkları farklı konulardır.
- Özgürlük alt temasında TR programında; inanç ve ifade özgürlüğü hak, özgürlük ve sorumluluklar, hak ve özgürlüklerin kullanılması, hak ve özgürlük ihlali, hak ve özgürlüklere saygı, FR programında; inanç özgürlüğü, düşünce özgürlüğü, temel özgürlükler benzer konulardır. TR programında; hak ve özgürlüklere saygı, hak ve özgürlük ihlalinin yaşandığı durumlar, kuralların özgürlükleri FR programında; Fransa Cumhuriyetinin ve Avrupa Birliğinin değerleri farklı konulardır.
- Kardeşlik alt temasında TR programında; farklılıklara saygı, insani değerler, birlikte yaşama kültürü, uzlaş yolları, FR programında Fransa Cumhuriyetinin ve Avrupa birliğinin değerleri farklı konulardır.
- Her türlü ayrımcılığın reddi alt temasında TR programında; farklılıkların doğallığı, pozitif ayrımcılık konuları, hak eşitliği FR programında; diğerlerinin farklılıklarına saygı, hakların eşitliği, önyargılar, kalıp yargı, inançlar ve görüşler arasında ayırım benzer konulardır. Öte yandan TR programında sosyal sorumluluk farklı konulardandır.
- Dayanışma/İşbirliği alt temasında TR programında; birlikte yaşama kültürü FR programında; ortak refah, yardımlaşma benzer konulardır. TR programında; uzlaş yolları, düzenleyici kurumlar FR programında; işbirliği kurallarına uyma farklı konulardır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada Türkiye İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programı ile Fransa Vatandaşlık ve Ahlak Eğitimi Programı'nın değerler eğitimi açısından karşılaştırılması amaçlanmıştır. Mevcut araştırma bu anlamda, farklı kültürel dokuya ve tarihsel geçmişe sahip iki ülke; Türkiye ve Fransa vatandaşlık eğitimi programlarının incelenmesi ile hangi değerlerin ele alındığı, ne sıklıkla vurgulandığı ve hangi konularla entegreli olarak verildiğinin ortaya konulması ve karşılaştırılmasına dayanmaktadır. Araştırmada Türkiye vatandaşlık eğitimi programının ilkokul 4. sınıfına denk gelen Fransa vatandaşlık eğitimi programı CM1 sınıfı düzeyi karşılaştırılmıştır. Bu bağlamda araştırmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır;

TR ve FR programında en fazla demokratik değerlere yer verilmiştir. TR programında sırasıyla bunu sosyal değerler, FR programında vatandaşlık değerleri izlemektedir. *Sosyal değerler bağlamında* FR programında arkadaşlık, dostluk, sevgi, aile birliğine önem verme ve sabır değerlerine ilişkin kazanımlara rastlanmamıştır. FR programında “duyarlılık” değerine oldukça kapsamlı bir şekilde yer verilmiştir, “paylaşma” değerine ilişkin kazanım ise TR programında daha fazladır. TR programında vatandaşlık değerlerinden “sorumluluk” ve “bireysel haklarla” ilişkili kazanımlar FR programından daha fazladır. *Vatandaşlık değerleri bağlamında* FR programında en fazla “adalet” TR programında en fazla “özgürlük” değerine yer verilmiştir. En alt sırada olan değerler ise TR programında “laiklik”, FR programında “kardeşlik”tir.

Sosyal değerler bağlamında TR programında *duyarlılık alt teması*; insan olmanın sorumluluğu, yurda ihtiyaç duymak, hak ve özgürlük ihlalleri, kurallar ve toplumsal ahenk olarak ele alınırken, FR programında daha detaylı olarak; toplumsal sorunlara farkındalık, kişisel ve toplumsal değerler, yardım etme, kurallara uyma, nazik olma, iletişim kurallarına hâkim olma, ulusal değerlerin bilinmesi, kız-erkek eşitliği, önyargı ve kalıp yargı, inanç ve yaşam farklılıklarına duyarlılık, çevre ve sağlık alanında sorumluluklar, bireysel ve toplumsal dayanışma konuları ile ele alınmıştır. Güven alt teması TR programında uzlaşma yolları, FR programında etik taahhüt konularıyla ilişkili olarak verilmiştir.

Vatandaşlık değerleri bağlamında içerik genel olarak, bireysel ve toplumsal sorumluluk konularından oluşmuştur. *Bireysel haklar* alt temasında TR programında hak ve özgürlüklere saygı, FR programında farklılıklara saygı, kişinin bütünlüğü, Fransa Cumhuriyetinin ve Avrupa Birliğinin değerleri, birlikte yaşam kültürü ve demokratik katılım konuları farklılıklardır.

Demokratik değerler bağlamında saygı alt temasında TR programında; insan olmanın sorumluluğu, hak ve özgürlük ihlali, hak ve özgürlüklere saygı, kurallar, anlaşmazlık ve uzlaşma, birlikte yaşama kültürü, FR programında; farklılıklara saygı, başkalarına saygı, ön yargılar ve kalıp yargılar, ortak refah, *Eşitlik alt temasında* FR programında; hak ve yükümlülük, Fransa Cumhuriyetinin ve Avrupa Birliğinin değerleri, *Laiklik alt temasında* FR programında; inanç ve ifade özgürlüğü, inanç ve inanış farklılıklarına saygı, düşünce, inanma ve bilme farklılıkları, *Özgürlük alt temasında* TR programında; hak ve özgürlüklere saygı, hak ve özgürlük ihlalinin yaşandığı durumlar, kuralların özgürlükleri FR programında; Fransa Cumhuriyetinin ve Avrupa Birliğinin değerleri, *Kardeşlik alt temasında* TR programında; farklılıklara saygı, insani değerler, birlikte yaşama kültürü, uzlaşma yolları, FR programında Fransa Cumhuriyetinin ve Avrupa Birliğinin değerleri, *Her türlü ayrımcılığın reddi alt temasında* TR programında; sosyal sorumluluk, *Dayanışma/İşbirliği temasında* TR programında; uzlaşma yolları, düzenleyici kurumlar FR programında; işbirliği kurallarına uyma ele alınan farklı konulardır.

Bu çalışmada söz konusu sonuçlara göre Türkiye ve Fransa vatandaşlık programı incelemesinde her iki ülkenin, kazanımlarda sayı ve içerik bakımından farklılık gösterse de ulusal değerleri destekleme ve işlemede, demokratik ve adil bir toplum oluşturmak noktasında gereken konulara önem verdiği görülmektedir. Demokratik değerlerle vatandaşlık fikrini canlandırma teşebbüsü büyük oranda konu olarak kazanımlara yerleştirilmiştir.

Yetişkin olma sürecinde öğrencilerin ulusal ve küresel siyasal mekanizmayı nasıl algıladıkları sorunsalı doğru ve sağlam bir vatandaşlık eğitiminden geçer. Yukarıda bahsedilen açıklamalarda bu olumlu görüntüye karşılık her iki programda, değerler bazında, vatandaşlık eğitiminin yeterliliği tartışma konusudur. Oxfam (1997)'in sorumlu vatandaş yetiştirmek için önermiş olduğu değerler boyutunda; sosyal adalet ve eşitlik taahhüdü, değer ve farklılıklara saygı, empati, kimlik ve benlik algısı, sürdürülebilir çevre ve kalkınmaya bağlılık değerlerinin olması gerektiğini ifade ettiği gibi (akt. Tasneem, 2005: 180). Günel ve Pehlivan (2015) tarafından yapılan araştırmada da bireylerin küresel dünyaya uyum sağlayabilmeleri için savaş, barış, açlık, terör, ayrımcılık, önyargı, sosyal adalet, insan hakları, güvenlik sorunu gibi konulara farkındalığının sağlanması, ulusal ve küresel bakış açısı kazandırılması açısından programlarda bir takım düzenlemelere ihtiyaç olduğu ifade edilmiştir.

Kültürel çeşitlilik, tarihi ve kültürel arka plan, ahlaki ve sosyal yapılar gibi pek çok faktörden gelen açık ya da gizli bir takım farklı bakış açıları her iki program kazanımlarında görülmektedir. Ancak programlar, dar bir özgürlük alanından daha geniş talepleri karşılayan bir sisteme ya da bilinçli bir toplumun üyesi eğitilmiş bir vatandaş sınıfından dünyada olup biten siyasi gelişmelerden haberdar bir toplum üyesi olmaya kadar oldukça geniş bir yelpazede hayati bir konumu üzerinde taşımaktadır. Bu bakıştan her iki program karşılaştırıldığında TR programı boyutunda değer türleri bağlamında kazanımlara yer verildiği ancak; içerik açısından gerekli vatandaşlık bilgi ve bilincini kazandırmaya yönelik özelliklerin kapsamının yeterli olmadığı ifade edilebilmektedir. Örneğin “duyarlılık” değeri TR programında insan olmanın sorumluluğu, yurda ihtiyaç duymak, hak ve özgürlük ihlalleri, kurallar ve toplumsal ahenkle sınırlı tutulmuştur. Adalet değeri ile özgürlük değerine ayrılan kazanım hem içerik hem de oran olarak oldukça farklıdır. “Özgürlükle” ilişkili kazanımlara bolca yer verilmişken “adalet” değeri düşük düzeyde kalmıştır. “Laiklik” ise olması gerekenden çok az kazanımla ilişkilendirilmiştir. Bunun sebebinin bu dersin TR’de bağımsız olarak sadece 4. sınıfta veriliyor olmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Nitekim FR programında değerler farklı sınıf düzeylerinde farklı sayı ve içerikle verilmektedir. Örneğin FR programında “saygı” değeri bu düzeyde programda yedi kazanımla yer bulmuşken bir üst sınıf düzeyinde iki kazanıma düşürülmüştür.

Bu bağlamda programlarda, daha nitelikli bir toplum oluşturma noktasında da FR programında “sosyal değerlerin” TR programında “demokratik değerlerin” içerik olarak geliştirilmesi gerektiği söylenebilir. Vatandaşlık ve değerlerle ilgili araştırmalara göre aktif vatandaşlık kavramının daha derinlemesine ele alınarak, değerleri zorlama bir şekilde kazanımlarla ilişkilendirmekten ziyade, kazanımları tam ve doğru bir şekilde mesajı iletebilecek niteliğe kavuşturmak, insan hakları ve demokrasi ilkelerini toplumsal hafızaya yerleştirmek, çoğulculuk, birlikte yaşama, farklılıklara saygı, hukukun üstünlüğü ve sosyo-politik katılım gibi değer ve becerileri etkin bir şekilde öğretmek, erdemli bir toplum değerlerine sahip vatandaşlar yetiştirmek mümkün olabilir (Özdemir, 2017; Şen, 2009; Kuş ve Aksu, 2017; Uğurlu, 2011). Subba’ya göre (2014) demokratik bir toplum oluşturabilmek için bu değerler çocuklarda otomatik olarak gelişmez. Demokrasiyi öğretmek, çocukların demokrasiyi gelecekte koruyacak ve şekillendirecek vatandaşlar olmaya hazırlanması anlamına gelir ki, bu nedenle demokrasi, mümkün olan en erken yaşta, tüm eğitim-öğretim aşamalarında kazandırılması gerekli kilit bir değer olmalıdır.

Vatandaşlık eğitimi ülkeler için temel bir konudur. Programlarda vatandaşlık eğitiminin yerel bir konu olmadığı evrensel bir nitelik taşıdığı öne çıkardığı değerlerden anlaşılmaktadır (adalet, özgürlük, dayanışma, farklılıklara saygı, her türlü ayrımcılığın reddi gibi). Sosyal dışlanma ve ayrımcılık konuları, yapısal eşitsizlikler, etnik, dini ve toplumsal cinsiyet farklılıklarını aşan ortak bir vatandaşlık yaratmanın önündeki güçlü engeller olarak bir takım raporlarda yer almaktadır (Faulks, 2006). Lau (2011)'a göre ulusal eğitimin bilişsel ve duyuşsal misyonları arasındaki denge, dengeli vatandaşların yetiştirilmesi için kritik bir durumdur. Bu boyuttan kazanımlarda değişen miktarlarda demokratik bir toplum inşa etmeye ve vatandaşlık gereklerini yerine getirmeye yönelik-yeterliliği tartışmaya açık-kavramların varlığı söz konusudur. Örneğin *demokratik değerler bağlamında* “laiklik”, *dayanışma/işbirliği bağlamında* “ortak refah”, *eşitlik bağlamında* “hak ve yükümlülük”, *eşitlik ve adalet bağlamında* “demokratik katılım”, *adalet bağlamında* “kişinin bütünlüğü” konularının eklenmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir. Balbağ, Bayır ve Ersoy (2017)'un araştırma sonuçlarına göre Türkiye İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programı daha çok uzlaşa, saygı, hoşgörü, eşitlik gibi demokratik değerler üzerine yapılandırılmıştır. Ancak programın sadece bu belli demokratik değerler üzerine yapılması bahsedilen noktalarda programda eksiklikler olduğu kanaatini desteklemektedir.

Genel çerçeveden bakıldığında demokrasi eğitiminin nicel olarak karşılığı nispeten programlarda bulunmaktadır. Ancak içerik olarak bazı konuların ortak, mükerrer ya da birbirinin içinde olduğu dikkate alınarak azaltılıp, üzerinde hassasiyetle durulması gereken konular ise genişletilmelidir. Örneğin sosyal değerler bağlamında sorumlulukla ilişkili olarak “etik taahhüt” konusuna yer verilmesi, “açık fikirlilik» ile ilgili konuların zenginleştirilmesi, “duyarlılık” değerinin içerik olarak geniş bir perspektifle yeniden ele alınması gerekmektedir. Bu sonuçlarda olduğu gibi programlarda değerlerin yüzeysel şekilde verilmesi vatandaşlık eğitiminin niteliğini olumsuz etkilemektedir. Demirhan ve Demir (2009)'in araştırmasında da değerlerin öğretim programında yüzeysel bir şekilde, bilgi düzeyinde ele alınması; devamında gerçekleştirilecek etkinliklerin ve değerlendirme çalışmalarını ve değerlerin içselleştirilmesini engellediği tespit edilmiştir.

İçerik bağlamında araştırma sonuçları değerlendirildiğinde genel olarak hangi ilkelere uyulması gerektiği; toplumsal birlikteliği ve sosyal uyumu belirleyen kurallar vatandaşlık eğitiminin kapsamına alınmış ve her iki programda buna özen gösterilmiştir. Örneğin TR programında saygı, adalet, eşitlik, laiklik,

özgürlük, kardeşlik, her türlü ayrımcılığın reddi, dayanışma/işbirliği temaları altında son derece etkili ve önemli konular yer almaktadır. Bu değerler vatandaşlık kapsamında bireylerin kimliğine derinden nüfus etmektedir (Veugelers, 2011). Huddleston (2005)'a göre vatandaşlık eğitiminin içeriği politik, hukuki veya herhangi bir toplumsal konuyu içine alan tek bir disiplin değildir. Öğrencinin sorgulamasını gerektiren ve öğretilmesi gereken problem ve olayları kapsar. Bu hassas noktada bireylere değer kazandırma, vatandaşlık eğitimi programlarının merkezi hedefleri içerisinde yerini korumalıdır. Okulun kendisi öğrencilerin aktif vatandaşlık becerilerini uygulayabildikleri bir tür demokratik toplumdur ve öğrenciler ilk kamuoyu deneyimlerini burada edinirler, bu da bir takım erdemlerin yerleştirilmesiyle mümkün olabilir (Heater, 1990 akt. Beck, 1996).

Netice itibariyle toplumsal düzende hukukun üstünlüğü, adalet, eşitlik gibi konular herkes içindir. Ancak vatandaşlar siyasal sosyalleşme sürecine dâhil, politik becerilere sahip olmalıdır. Daha müreffeh bir toplum oluşturmak, barışçıl bir yaklaşım sergilemek, bunların gerçekleştirilebileceği vatandaşlık eğitiminde; dolayısıyla da öğretim programlarının zemininde yatar. Esasen okul siyasal sosyalleşmenin sağlandığı ve sistemin kavramlarının öğretildiği; vatandaş olarak temel haklarının kavratıldığı yerdir. Okulun toplumsallaştırma rolü dikkate alındığında değerler açısından baktığımız bu karşılaştırma çalışmasında bazı değerlerin önceliklerinin farklı olduğu söylenebilmektedir, bu da ülkelerin tarihi, sosyal, siyasal ve kültürel yapısıyla açıklanabilir.

Söz konusu araştırma sonuçlarına göre şu öneriler getirilebilir;

- Sosyal değerler bağlamında sorumlulukla ilişkili olarak “etik taahhüt” konusuna yer verilmelidir. “Açık fikirlilik” değeri ile ilgili konular zenginleştirilmeli, “duyarlılık” değeri içerik olarak geniş bir perspektifle yeniden ele alınmalıdır.
- Demokratik değerler bağlamında “laiklik”, dayanışma/işbirliği bağlamında “ortak refah”, eşitlik bağlamında “hak ve yükümlülük”, eşitlik ve adalet bağlamında “demokratik katılım”, adalet bağlamında “kişinin bütünlüğü” konuları ve bu değerlere ilişkin kazanım sayıları arttırılmalıdır.
- Değerler boyutundan bakıldığında Türkiye’de vatandaşlık eğitimi programı tek bir program halinde, bütün eğitim-öğretim aşamalarında verilecek şekilde yeniden hazırlanmalıdır.
- Sınıf düzeyleri ve kapsam yoğunlukları dikkate alınarak değer türlerinin ilişkili olduğu kazanımların içeriği kademe kademe yerleştirilebilecek şekilde, daha açık olarak yeniden oluşturulmalıdır.

- Milli ve evrensel değerler yüzeysel şekilde değil, bir sonraki ya da önceki sınıf düzeyleri ile bağlantılı olacak şekilde kendi kültürel bağlamı içerisinde yeniden ele alınmalıdır.
- Farklı ülkelerin vatandaşlık eğitimi programlarında değerler araştırılmalıdır.
- Fransa Vatandaşlık ve Ahlak Eğitimi Programı'nın bütün eğitim-öğretim aşamalarında değerler ve içerikleri araştırılmalıdır.

Kaynakça

- AC Grenoble (2015). <http://www.ac-grenoble.fr/cid127512/laicite.html> adresinden erişilmiştir.
- Akdağ, H. ve Taşkaya, M. S. (2011). Vatandaşlık ve insan hakları eğitiminin sosyal bilgiler öğretimindeki yeri. Sosyal bilgilerin temelleri, R. Turan ve K. Ulu-soy (Ed), Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Aksoy, E. ve Gözütok, F. D. (2017). Farklı öğretmen eğitimi programları ve paradigmasının karşılaştırmalı analizi. *İlköğretim Online*, 16(4), 1672-1688.
- Alkın, S. (2007). İngiltere ve Türkiye’de ilköğretim programlarındaki vatandaşlık eğitiminin karşılaştırılması, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Althof, W. and Berkowitz, M. W. (2006). Moral education and character education: Their relationship and roles in citizenship education. *Journal of Moral Education*, 35(4), 495-518, DOI: 10.1080/03057240601012204
- Bal, B. ve Başar, E. (2014). Finlandiya, Almanya, Singapur ve Türkiye’nin eğitim sistemleri açısından kademeler arası geçiş sistemlerinin karşılaştırılması. Ç.Ü. Türkoloji. http://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/belgin_bal_erdogan_basar_kademeler_arasi_gecis_sistemi.pdf adresinden erişildi.
- Balbağ, N. L., Gürdoğan Bayır, Ö ve Ersoy, A. F.. (2017). İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersini öğretmenler ve öğrenciler nasıl algılıyor? *Sakarya University Journal of Education*, 7(1), 223-241
- Baş, G. (2013). Amerika Birleşik Devletleri eğitim sistemi: Karşılaştırmalı bir çalışma, *Journal of Educational Science*, 1(1), 63-93.
- Beck, J. (1996). Citizenship education: Problems and possibilities, *Curriculum Studies*, 4(3), 349-66, DOI: 10.1080/0965975960040303
- Boydak Özcan, M. ve Yaraş, Z. (2017). Türk eğitim sisteminin karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*. 57, 263-280.
- Brownlee, J. L., Johansson, E., Walker, S. and Scholes, L. (2016). Teaching for active citizenship: Research insights from the fields of teaching moral values and personal epistemology in early years classrooms, Routledge.

- Bursa, S. ve Çengelci Köse, T. (2017). Türkiye ve Kanada sosyal bilgiler öğretim programlarının değerler eğitimi bakımından karşılaştırılması, *AJESI-Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 7(2), 338-372.
- Carr, D. (2006). The moral roots of citizenship: Reconciling principle and character in citizenship education. *Journal of Moral Education*, 35(4), 443-456, DOI: 10.1080/03057240601012212
- Carr, P. R., Plui, G. and Howard, L. (2014). Linking global citizenship education and education for democracy through social justice: What can we learn from the perspectives of teacher-education candidates? *Journal of Global Citizenship&Equity Education*, 4(1), 1-21.
- Chauvigné, C. (2018). La démocratie à l'école: quels savoirs, quelles valeurs pour quelle éducation?, *Éducation et socialisation* [En ligne], 48, <https://journals.openedition.org/edso/2980?lang=en> adresinden erişildi.
- Cho, K. In (1997). Güney Kore eğitim sistemi ile Türkiye eğitim sisteminin karşılaştırılması, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Assemblée nationale (2018). Constitution de la République française. <http://www.assemblee-nationale.fr/connaissance/constitution.asp> adresinden erişildi.
- Costa-Lascoux, J. (1998). L'éducation civique... trop tard? *La Revue Educations*, 16, pp. 53-56.
- Davidov, E., Schmidt, P. and Schwartz, S. H. (2008). Bringing values back in: the adequacy of the European Social Survey to measure values in 20 countries. *Public Opinion Quarterly*, 72 (3), 420-445.
- Demirhan, İ., C. ve Demir, K. (2009). Vatandaşlık eğitiminde değerler ve değerler eğitimi. I. Uluslararası Avrupa Birliği, Demokrasi, Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Sempozyumu. 28-29-30 Mayıs 2009, Uşak Üniversitesi.
- Eduscol (2015). Ressources enseignement moral et civique. http://cache.media.eduscol.education.fr/file/EMC/15/2/Ress_emc_introduction_465152.pdf adresinden erişildi.
- Elkatmış, M. (2013). 1998 Vatandaşlık ve insan hakları eğitimi programı ile 2010 vatandaşlık ve demokrasi eğitimi programlarının karşılaştırılması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(3), 59-74.
- Emin, O. (2005). *Türkiye ve Makedonya'da İlköğretim ikinci kademe Türkçe dersi öğretim programlarının karşılaştırılması*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Ersoy, A. F. ve Öztürk, F. (2015). Bir vatandaşlık değeri olarak yurtseverlik: Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının algısı. *İlköğretim Online*, 14(3), 974-992.
- Faulks, K. (2006). Education for citizenship in England's secondary schools: a critique of current principle and practice, *Journal of Education Policy*, 21(1), 59-74, DOI: 10.1080/02680930500391546

- Feron, E. (2007). Citizenship education in France. <http://www.bpb.de/veranstaltungen/netzwerke/nece/68438/citizenship-education-in-europe> adresinden erişildi.
- Gates, B. E. (2006). Where is the moral in citizenship education? *Journal of Moral Education*, 35(4), 437-441, DOI: 10.1080/03057240601025636
- Gömleksiz, M. N. ve Kılınc, H. H. (2013). Vatandaşlık ve demokrasi eğitimi derisi kazanımları ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Turkish Studies*, 8(12), 555-568.
- Gün, E. S. (2007). *Türkiye ve İngiltere ilköğretim 4. ve 5. sınıflar sosyal bilgiler derisi öğretim programlarının karşılaştırılması*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Günel, E. ve Pehlivan, A. (2015). Küresel eğitim çerçevesinde vatandaşlık ve demokrasi eğitimi ders kitabı ve öğretim programı. *Journal of Social Studies Education Research*, 6(1), 123-171.
- Huddleston, T. (2005). Teacher training in citizenship education: Training for a new subject or for a newkind of subject? *Journal of Social Science Education*, 4(3), 50-63.
- Kafadar, T., Öztürk, C. ve Katılmış, A. (2018). Farklı ülkelerin sosyal bilgiler öğretim programlarının değerler eğitimi boyutunda karşılaştırılması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(1), 154-177.
- Kan, Ç. (2009). Değişen değerler ve küresel vatandaşlık eğitimi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17(3), 895-904.
- Kar, Ü. (2003). *Türkiye ve ABD fakültelerinde matematik öğretmeni yetiştirme sistemlerinin karşılaştırılması*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kara, M. (2001). *Türk ve Fransız Eğitim Sistemlerinin Karşılaştırılması*, Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Karacaoğlu, Ö. C. ve Çabuk, B. (2002). Türk ve İngiliz eğitim sistemlerinin karşılaştırılması. *Milli Eğitim Dergisi*, 155-156. <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/155-156/karacaoğlu.htm>. adresinden erişildi.
- Kilimci, S. (2006). *Almanya, İngiltere, Fransa ve Türkiye’de sınıf öğretmenliği yetiştirme programlarının karşılaştırılması*, Yayınlanmamış doktora tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Kuş, Z. ve Aksu, A. (2017). Vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi hakkında sosyal bilgiler öğretmenlerinin inançları. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(8), 18-41.
- Lau, C. (2011). Challenges to teaching citizenship education in Hong Kong after the handover. *JEP:eJournal of Education Policy*. <https://pdfs.semanticscholar.org/80e7/231c5258535d61ad246eb654a471723106a2.pdf> adresinden erişildi.

- L'enseignement moral et civique (EMC) (2015). Bulletin officiel spécial, 25 juin 2015, n°6. http://www.education.gouv.fr/pid25535/bulletin_officiel.html?pid_bo=32675 adresinden erişildi.
- Lesnouveaux Programmes d'EMC de (2018). http://cache.media.education.gouv.fr/file/30/73/4/ensel170_annexe_985734.pdf adresinden erişildi.
- Mazlum, M. M. (2017). Türkiye ve İtalya eğitim sistemlerinin karşılaştırılması. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 1141-1177.
- MEB (2017). TTKB'nin 02.05.2017 tarih ve 18 sayılı kararı. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=328> adresinden erişildi.
- MEB (2018). İnsan hakları yurttaşlık ve demokrasi öğretim programı. <http://mufredat.meb.gov.tr/Programlar.aspx> adresinden erişildi.
- MEN (2013). Loi n° 2013-595 du 8 juillet 2013 d'orientation et de programmation pour la refondation de l'école de la République. <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000027677984&categorieLien=id> adresinden erişildi.
- Merey, Z. (2012). Children rights in social studies curricula in elementary education: a comparative, Erken Çocukluk Dönemi Eğitimi Küresel Sorunları ve Çocuk Hakları Uluslararası Konferansı, 27-29- Nisan 2012, Zirve Üniversitesi, Gaziantep.
- Merey, Z., Kuş, Z. ve Karatekin, K. (2012). Türkiye ve ABD ilköğretim sosyal bilgiler öğretim programlarının değerler eğitimi açısından karşılaştırması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), Ek Özel Sayı, 1613-1632.
- Miles, M. B. and Huberman, A. M. (1994). An expanded source book qualitative data analysis. London: SAGE Publications.
- Ministère De l'Éducation Nationalale et de la Jeunesse (2018). <http://www.education.gouv.fr/cid38/programmes-et-horaires-a-l-ecole-elementaire.html> adresinden erişildi.
- Ministère de l'Intérieur Direction générale des étrangers en France (2016). Fransa'da yaşamaya gelmek. http://www.ofii.fr/IMG/pdf/Livret%20venir%20vivre%20en%20France/Livret_Venir-vivre-en-France_sept2016_TUR.pdf adresinden erişildi.
- Nasman, D. (2003). *Türkiye ve Fransa'daki ilköğretim İngilizce öğretim programlarının karşılaştırılması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Osler, A. (2000). The crick report: Difference, equality and racial justice, *Curriculum Journal*, 11(1), 25-37.
- Osmanoğlu, A. E. ve Yıldırım, G. (2013). Mısır ve Türkiye 6. sınıf sosyal bilgiler öğretim programları karşılaştırması. *Turkish Studies*, 8/6, 511-535.

- Önkür, Ş.Y. (2004). Fransız eğitim sisteminin ilköğretim ikinci kademesinde (college) uygulanan sosyal bilgiler programının analizi ve Türkiye'deki programlarla karşılaştırılması, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özdemir, K. (2017). Tarih dersi öğretim programının değerler eğitimi açısından incelenmesi, *International Journal of Education Technology and Scientific Researches*, 4, 240-257.
- Qualifications and Curriculum Authority (1998). Education for citizenship and the teaching of democracy in schools, Final report of the Advisory Group on Citizenship 22 September 1998, Great Britain.
- Sağlam, H. İ. ve Hayal, M. A. (2015). Sınıf öğretmenlerinin “insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi” dersinin ilkokul 4. sınıfta yer almasına ilişkin görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 207-217.
- Senemoğlu, N. (1992). İngiltere’de ilköğretime öğretmen yetiştirme ve Türkiye ile karşılaştırılması-Türkiye’de ilköğretime öğretmen yetiştirmenin geliştirilmesi için bazı öneriler. *H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi: Türkiye’de İlköğretim Sempozyumu Dergisi*, 8, 143-156.
- Starkey, H. (2000). Citizenship education in France and Britain: Evolving theories and practices. *Curriculum Journal*, 11(1), 39-54, DOI: 10.1080/095851700361384.
- Starkey, H. (2018). Fundamental British values and citizenship education: Tensions between national and global perspectives, *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 100(2), 149-162, DOI: 10.1080/04353684.2018.1434420
- Subba, D. (2014). Democratic values and democratic approach in teaching: A perspective. *American Journal of Educational Research*, 2(12A), 37-40.
- Şen, A. (2019). Vatandaşlık eğitiminde değişiklik ve süreklilikler: 2018 sosyal bilgiler öğretim programı nasıl bir vatandaşlık eğitimi öngörüyor? *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi-Journal of Qualitative Research in Education*, 7(1), 1-28. DOI:10.14689/issn.2148-2624.1.7c1s.1m
- Tasneem, İ. (2005). Global citizenship education: Mainstreaming the curriculum?. *Cambridge Journal of Education*, 35, 2, 177-194, DOI: 10.1080/03057640500146823
- Tekgöz, M. (2017). Almanya Baden-Württemberg Eyaleti ilkokul eğitim programı ile Türkiye ilkokul eğitim programının karşılaştırmalı eğitim analizi, Yayınlanmamış doktora tezi, Çukurova üniversitesi, sosyal bilimler enstitüsü, Adana.
- Tezgel, R. (2008), Yeni ilköğretim programlarında insan hakları vatandaşlık ve kentlilik eğitimi, Ankara: Araştırma Yayınları.
- Toots, A. (2003). The role of values in citizenship education: A comparative study of Estonian-and Russian-speaking schools in Estonia. *International Journal of Educational Research*, 39(6), 565-576.

- Topkaya, Y. ve Coşkun, K. (2016). Küresel vatandaşlık bilinci üzerinde sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerlerin etki boyutu. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(11), 238-252.
- Tünkler, V., Tarman, B. ve Güven, C. (2016). Vatandaşlık ve demokrasi eğitimi öğretim programında yer alan soyut kavramların ve değerlerin öğrencilere kazandırılmasına ilişkin metaforik bir yaklaşım. *Eğitim ve Bilim*, 41(185), 123-145.
- Türkoğlu, A. (1984). Türkiye ve Fransa’da lise programlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi. A. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No: 131, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Uğurlu, C.T. (2011). Avrupa birliği ülkelerinde ve Türkiye’de vatandaşlık eğitimi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(37), 153-169.
- UN (1993). World plan of action on education forhuman rightsanddemocracy (The Montreal Declaration) (1993), [https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Compilation/Pages/10.WorldPlanofActiononEducationforHumanRightsandDemocracy\(TheMontrealDeclaration\)\(1993\).aspx](https://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Compilation/Pages/10.WorldPlanofActiononEducationforHumanRightsandDemocracy(TheMontrealDeclaration)(1993).aspx) adresinden erişildi.
- UNESCO (2007). A human rights-based approach to education for all a framework for the realization of children’s right to education and rights within education.<http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001548/154861e.pdf>adresinden erişildi.
- UNESCO (2011). Contemporary issues in human rights education, 49 <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002108/210895e.pdf> adresinden erişildi.
- UNESCO (2018). Citizenship education for the 21st century, What is meant by citizenship education? http://www.unesco.org/education/tlsf/mods/theme_b/interact/mod07/task03/appendix.htm adresinden erişildi.
- Üstel, F. (2008). Makbul vatandaşın peşinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Veugeliers, W. (2011). Theory and practice of citizenship education. The case of policy, science and education in the Netherlands, *Revista de Educación*, número extra ordinario, pp. 209-224. http://www.revistaeducacion.educacion.es/re2011/re2011_10.pdf adresinden erişildi.
- Wing-On, L. (2007). Comparing values, comparative education research approaches and methods. CERC Studies in Comparative Education, eds. Mark Bray Bob Adamson Mark Mason, 19, 197-214.
- Yaşaroğlu, C. (2013). Türkiye’deki “hayat bilgisi” ile Singapur’daki “vatandaşlık ve ahlak eğitimi” derslerinin değerler eğitimi bağlamında karşılaştırılması. *Turkish Studies*, 8 (8), 1453-1461.
- Yazıcı, K. (2009). Yeni Zelanda sosyal bilgiler öğretim programı ve bu programın Türkiye’deki sosyal bilgiler öğretim programı ile karşılaştırılması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 423-435.

Extended Abstract

Comparison of Values in Citizenship Education: Turkey and France

Ozlem BEKTAS, Corresponding Author. Assoc. Prof.

Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Education, Department of Turkish and Social Sciences.

E-mail: obektas@erzincan.edu.tr

ORCID: 0000-0001-9869-0115

Engin ZABUN, Assistant Professor.

Cumhuriyet University, Faculty of Education, Department of Educational Sciences.

E-mail: ezabun@gmail.com

ORCID:0000-0001-8132-8953

Introduction

Citizenship education has lots of special meanings such as social, economic, politic and pedagogic. The states produce their own citizens with authentic citizenship education. Necessary terms for children's and teenagers' politic socialization affect the "good citizen" qualifications. Citizenship education programmes follow an approach which put the balance of "good citizen" and the "ideal" behaviour of citizen into the center (Toots, 2003).

These days, human rights education seems to be a way of creating civilized societies and adapting it. Introducing and infusing the humanistic subjects such as banning stereotypes (depending on race, ethnicity, religion or tendency to gender or gender itself), preventing violence, establishing dialogue between religions, cultural diversity, social gender equality all contribute to the effort to create human rights perspective based on tolerance and respect principles, the understanding which strengthen the culture of living together (UNESCO, 2011).

Although the term citizenship is explained as "an individual known political-

ly” which is accepted popular in itself, it is also expressed as as a person who contributes meaningfully to his/her society. At the same time citizenship represents the acquisition of social virtues related to be a “good citizen”. The extent of citizenship changes significantly according to the social norms of society (Carr, Plui and Howard, 2014).

Any citizenship education programme aims for the development of a society that it can fulfill the rights and responsibilities of citizenship on the base of equality. Lots of sensitive social based subjects which concern of individual and society, are repeated continuously and periodically in order to cope with them. In this regard, citizenship education projects are trying to examine the factors which constitutes obstacles for educating qualified citizens and to enhance the ability of individuals to develop some safe and impartial identities as citizens (Osler, 2000). During the process of reaching this structure, values have predictable and explanatory potential in both individual and social levels. Moreover, values create opportunities for great social changes in societies (Davidov, Schmidt and Schwartz, 2008).

Values Education Under the Education Programme of Turkey’s Human Rights, Citizenship and Democracy Course

different applications at different times for citizenship and human rights education has been introduced in Turkey. Citizenship and human rights education is sometimes introduced as a independent lesson and sometimes integrated in cross curricular approach as a part of other lessons (Akdag and Taskaya,2011).

In current human rights, citizenship and democracy lesson education programme, terms about the subjects highlight the necessity to give priority to the acquisition of basic values more than the transferring of information. In education programme of human rights, citizenship and democracy course, the values such as openmindedness, justice, friendship, fellowship, equality, sharing, love, respect, giving importance to the unity of family, sensitivity, confidence, patience, responsibility, republic and its values, freedom with humanistic, national and moral and universal values take part, directly, in the content of subjects (MEB, 2018).

Values Education in France's Moral And Civic Education Programme

Although the citizenship education in France dates back to 19th century, course in the programme were applied successively between 1996 and 1999/2000 educational years when they until the last year. In the new curriculum it is obligatory for all students who aged between 11-15. Also, French government has issued a circular letter presenting citizenship education for high schools in 1999's summer (Starkey, 2000). Nowadays, by updating programme with fast and radical changes highlighting the basic principals of democracy as well as citizenship values, that started to be applied in 2015-2016 educational year (Chauvigné, 2018; MEN, 2013).

The symbol of France republic is freedom, equality and brotherhood which are determined with declaration of rights of man and the citizen in 26th August, 1789. France republic is an democratic republic which is consisted of a single homeland, a single official language and a constitution applied equally towards everyone. Its current constitution is the fifth republic constitution accepted in 1958 (constitution de la republique française, 2018). French education system has been formed with the constitution dating back to 4th October, 1958 with 4th and 5th republic and between 1881-1889 years, inspired by great principles of the French Revolution in 1789 (Assemblée nationale, 2018).

Purpose

In this research, it is aimed to compare value types in and the content related to them terms of their acquisitions in Turkey's human rights, citizenship and democracy education programme and France moral and civic education programme. Throughout this comparison, answers are sought for the the following questions;

- 1- What are the value types and their variances related to their acquisitions in Turkey and France citizenship programmes?
- 2- What are the similarities and differences of the value types and their variances involved in their acquisitions in Turkey and France citizenship programmes?

Method

Document review method which is one of the qualitative research methods is used. Also, content analysis method is used in analysis of the data obtained.

Data Sources

Turkey human Rights, Citizenship and Democracy Lesson Education Programme (Elementary school 4th grade)(2017); programme was accepted with the decision no 18 and on the date 02.05.2017 of TTKB, it was published in *communiques magazine* no July-app 2017-2018 (MEB, 2017). Documents are obtained from board of education and disciplinary web site.

France Moral and Civic programme (2015); Moral and civic lesson CM1 class programme was scanned, which was started to be applied in 2015-2016 educational year by being updated and announced in the official journal no 6 on 25th June, 2015. (*L'enseignement moral et civique*, 2015).

Data Collection and Analysis

Research datas were obtained with the document review method. As a data source related researches, programme instructions and official papers had been used. In accordance with this, Turkey human rights, citizenship and democracy education programme for 4th grades and France moral and civic education education programmeas data sources were obtained from the official web site of related ministries, to check their originality.

Findings

The value types and their variances in Turkey human rights, citizenship and democracy education programme; democratic values were mostly included in TR programme (f=35), it is followed by citizenship values (f=23) and social values (f=20).

The value types and their variances according to the acquisition of France moral and civic education programme; democratic values mostly included in FR programa were (f=41), it is followed by social values (f=19) and citizenship values (f=15).

Comparingf social values in Turkey and France citizenship education programme; there are no presentation related to friendship, brotherhood, love, giving importance to the unity of family and patience values in FR programme. "sensitivity" value was mostly included in FR programme and this value is included in TR programme to a lesser extent. However achievement related to "sharing" value is much more common in TR programme.

Comparison of citizenship values in Turkey and France citizenship education programme; achievements related to responsibility and individual rights of citizenship values in TR programme are much more common than FR programme.

Comparison of democratic values in Turkey and France citizenship education programme; “justice” value was mostly included in FR programme even “freedom” value was mostly included in TR programme. The underrepresented values are secularism in TR programme and brotherhood in FR programme.

Social values in the context of content related to value types according to Turkey human rights, citizenship and democracy education programme; it is seen that subjects such as conflict and ways of reconciliation (f=5), respect to differences (f=3), culture of living together (f=3), homeland/country (f=2), qualities and responsibilities of being human (f=4), violation of rights and freedom (f=1), rules and social harmony (f=1), responsibilities of being citizen (f=1) were founded.

Social values in the context of content related to value types according to France moral and civic education programme; subjects related to values were included for acquisition in detail. There values of friendship, brotherhood, love and unity of family are absent. Sensitivity was included with a wider perspective unlike TR programme.

Citizenship values in the context of content related to value types according to Turkey human rights, citizenship and democracy education programme achievements; In this context, sub themes of “responsibility” and “individual rights” were founded. According to this, values were founded related to value of responsibility were: responsibility of being human, responsibilities of being citizen, state’s responsibilities. *Responsibilities in terms of rights;* were founded as; rights, freedoms, rules, social harmony, culture of living together. *In terms of individual rights;* basic rights and freedoms, rights related to child and adult, violation of rights and demand for right, expressions of rights and freedoms, respect and equality for rights and freedoms.

*Citizenship values in the context of content related to value types according to France moral and civic education programme;*the number of presentations of values related to responsibility in FR programme is much less than TR programme. The content was generally consisted of individual and social responsibilities. Subjects held in FR programme in terms of rights are respect to differences, equality of rights, basic freedoms, freedom of thought and religion,

integrity of person, values of France republic and European Union and democratic participation.

Democratic values in the context of content related to value types according to Turkey human rights, citizenship and democracy education programme; were found to be related to *respect*; respect to differences, others, thoughts and religion, integrity of individual, *justice*; personal integrity, respect to differences, obeying to the rules, byelaws and punishments, equality of rights, democracy principles, respect the others, citizenship duties, ways of reconciliations, *equality*; equality of woman and man, values of France republic and Europe union, rights and duties, equal rights, democratic participation, *secularism*; freedom of religion and expression, freedom; rights, freedom and responsibilities, violation of rights and freedoms, respect to rights and freedoms, in the frame of the rules' freedoms, *brotherhood*; respect to differences, humanist values, culture of living together and ways of reconciliations, *solidarity/cooperation*; obeying the rules of cooperation, common wealth, helping, citizenship duty, individual and social solidarity subjects.

Democratic values in the context of content related to value types according to France moral and civic education programme; related to respect were; respect to differences, others, thoughts and religion, and ways of reconciliation, *justice*; personal integrity, respect to differences, obeying to the rules, byelaws and punishments, equality of rights, democracy principles, prejudices and stereotypes, respect the others, citizenship duties, common wealth, *equality*; equality of woman and man, values of France republic and Europe union, rights and duties, equal rights, democratic participation, *secularism*; respect to religion and religious differences and secularism, *freedom*; religion, thought and basic freedoms, values of France republic and European Union, *brotherhood*; values of France republic and European Union.

Result, Discussion and Suggestions

According to the aforesaid results in this study, comparing Turkey and France citizenship education programmes, even though both of the countries' the acquisition of values differ from each other in terms of number and content, in both programmes necessary subjects are given importance to create a democratic and fair society in terms of supporting national values and working on them. The attempt to instill the citizenship idea with democratic values is widely observed in the presentaion of the subject. Thus the problematic issue is how the

students in the process of becoming adult perceive the mechanism of national and global politics takes part in a true and secured citizenship education. However as opposed to this positive view, the sufficiency of citizenship education is open to discussion for both programmes. Clear or not, lots of different point of views, which come from several factors such as cultural diversity, historical and cultural background, social structures, could be observed in the programmes. These programmes are having a vital role in wide continuum from a wide system providing perspective on how to be an educated citizen member in a society to being a citizen to a narrower understanding of freedom in which the citizen is unaware of the political developments occurring worldwide. From that point, when both of the programmes are compared, it can be said that acquisition in terms of value types in Turkey are dealt with to the extent to include features related to provide necessary citizenship information and consciousness, and this in terms of content is not enough. The reason behind this could be the giving this lecture freely only to the 4th graders in Turkey. Thus in France's programme, the values are given to different grade levels with different contents.

That the citizenship education is not a local subject but has a universal quality is understood by the values it highlight. Social exclusion and discrimination subjects are seen as obstacles to built society free of structural injustice, ethnic, religious and social gender differences (Faulks, 2006). With its priorities that are different from the previous ones, there are concepts that are open to debate in terms of adequacy to build a democratic society in varying amounts and to fulfill the requirements as a citizens. Therefore, subjects related to democratic values in Turkey's programme need to be reevaluated.

It is an indisputable reality that citizenship education is a right for all of the students. And providing a civic consciousness as part of a whole political, legal and juridical system makes it important in terms of building common welfare, so the quality of education aims and learning outcomes is of vital importance. At this point, when we look at it from a more general perspective, we can see that principles that need to be obeyed and the rules determining social unity and social adaptation were included under citizenship education in both programmes with due care.

These suggestions can be given according to the results of aforesaid research;

- In terms of social values, 'Ethical Cmmittment' subject should be taken into consideration. Subjects related to "openmindedness" should be enriched, "sensitivity" value should be reevaluated widely as a content.

- Achievements and subjects related to democratic values should be increased. Subjects related to secularism should be included in a wider perspective. Subjects as “common welfare” in terms of solidarity/cooperation, “right and duty” in terms of equality, “democratic attendance” in terms of equality, “personal integrity” in terms of justice should be added and their frequency should be increased.
- When it is evaluated in terms of values, citizenship education programme in Turkey should be reorganized by providing it gradually in all of the educational stages but under one programme.